

**Skupština Crne Gore
Parlamentarni institut
Istraživački centar**

Komparativni pregled:

**Stope fertiliteta i podsticajne mjere za povećanje fertiliteta
u pojedinim evropskim zemljama**

Podgorica, maj 2019. godine

Broj: 9/2019

Klas. br: 00-52-4/19-

Datum: maj 2019. godine

Pripremili: Goran Blagojević, saradnik u Istraživačkom centru
Denis Pačariž, saradnik u Istraživačkom centru

** Istraživački centar Skupštine Crne Gore, prilikom izrade istraživačkih radova, koristi se javno dostupnim podacima i podacima iz baza ograničenog pristupa, strogo vodeći računa o kredibilnosti izvora. Centar ulaže sve razumne napore da informacije sadržane u istraživačkom radu budu tačne i potpune, ali ne snosi odgovornost za eventualnu netačnost i nepotpunost istih. Istraživački radovi se koriste samo u svrhu za koju su izrađeni, a u skladu sa Pravilima o izradi istraživačkih radova. Stavovi izrečeni u tekstu ne predstavljaju zvaničan stav Skupštine Crne Gore, niti neophodno drugih institucija ili organizacija čiji se podaci koriste za izradu rada.*

*** Svi pojmovi upotrijebljeni u istraživačkom radu u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.*

Sadržaj

UVOD.....	4
1. GLAVNI NALAZI ISTRAŽIVANJA.....	5
2. STATISTIČKI POKAZATELJI O NATALITETU I FERTILITETU	7
Grafikon 2.1. Broj živorođenih u zemljama članicama EU, 1961 – 2017. godina (u milionima)	7
Grafikon 2.2. Pokazatelji fertiliteta u zemljama članicama EU, 2001 – 2017. godina.....	8
Grafikon 2.3. Stopa fertiliteta prema starosnoj grupi majki u EU, u 2001, 2010. i 2017. godini	9
Grafikon 2.4. Ukupna stopa fertiliteta u zemljama EU i regionu, 2017. godina	9
Tabela 2.1. Ukupna stopa fertiliteta, po zemljama, 1960-2017 (živorođena djeca po ženi)	10
Grafikon 2.5. Ukupne stope fertiliteta u odnosu na prosječnu starost žena pri rođenju prvog djeteta, 2017.	11
Grafikon 2.6. Udio živorođenih po broju rođenja, 2017. godina	11
3. PREGLED PODSTICAJNIH MJERA ZA POVEĆANJE STOPE NATALITETA ODNOSNO FERTILITETA U POJEDINIM EVROPSKIM ZEMLJAMA	12
3.1. Mađarska – zemlja sa novim paketom mjera u cilju podizanja nataliteta	12
3.2. Zemlje sa stopom fertiliteta većom od prosjeka u 2017. godini.....	13
3.2.1. Danska	13
3.2.2. Francuska	14
3.2.3. Irska	16
3.2.4. Švedska.....	17
3.2.5. Ujedinjeno Kraljevstvo	19
3.3. Zemlje sa stopom fertiliteta nižom od prosjeka u 2017. godini	20
3.3.1. Bosna i Hercegovina	20
3.3.2. Finska	20
3.3.3. Grčka.....	22
3.3.4. Hrvatska	23
3.3.5. Italija.....	25
3.3.6. Kipar	26
3.3.7. Malta	27
3.3.8. Srbija.....	27
3.3.9. Španija	31
IZVORI INFORMACIJA.....	33

UVOD

Posljednjih decenija evropsko stanovništvo uglavnom ima manji broj djece. Natalitet odnosno **fertilitet**¹ (plodnost) stanovništva je složen proces i brojni su faktori koji uslovljavaju njegov nivo, koji utiču na formiranje razlika u njegovoj visini među populacijama ili pojedinim grupacijama ljudi. Za ovakvu pojavu, odnosno promjene, ne postoje jednostavna objašnjenja, pa ih stručnjaci povezuju sa različitim uzrocima, poput urbanizacije, promjene, odnosno povećanja statusa i aktivnosti žena, troškova obrazovanja, ekonomskih poteškoća i slično.

Iako efekti malobrojne populacije zavise od mnogih faktora i teško ih je predvidjeti, neki ishodi su vrlo vjerovatni, te posljedice mogu biti višestruke. Koristi malobrojnije populacije mogu da se ogledaju u vidu, *inter alia*, korišćenja manje prirodnih resursa i uzrokovanja manjih promjena u životnoj sredini. Dok, sa druge strane, smanjenje broja radnika dovodi do smanjenja doprinosa, što može dovesti do visokog deficita, naglog porasta poreza i socijalnih doprinosa ili, pak, velikog smanjenja naknada. Kako god, glavni razlozi za zabrinutost kada je u pitanju nizak nivo populacije su najčešće ekonomske i socijalne prirode.²

Tokom 1990-ih godina nivo fertiliteta ženskog stanovništva Crne Gore je sa uglavnom preko dva djeteta po ženi, spadao među najviše u Evropi. Međutim, nivo fertiliteta Crne Gore se u 2005/2006. ubrzano približio evropskom prosjeku u pogledu broja djece po ženi. Rast stope ukupnog fertiliteta je zabilježen posljednjih godina, tako da je ista u 2010/2011. iznosila 1,7‰. Ovo povećanje fertiliteta je u skladu sa najnovijim trendovima fertiliteta koji su zabilježeni u mnogim evropskim zemljama, posebno u zemljama u tranziciji. **Iako postoje pozitivni trendovi u kretanju, dostignuti nivo fertiliteta u Crnoj Gori nije na zadovoljavajućem nivou.***

Na raspolaganje društvu stavljaju se rješenja odnosno opcije koje obuhvataju politike usmjerene na porodicu, kao što su finansijski prilivi te poreske olakšice za roditelje sa djecom, odsustvo za njegu djeteta, pružanje brige o djetetu itd. Ove mjere mogu obuhvatati niz drugih mjera koje pomažu rodnoj ravnopravnosti, tj. usklađivanje poslovnog i porodičnog života ili pronalaženje pristupačnog stambenog rješenja. Dok stručnjaci iz ove oblasti generalno smatraju da mjere usmjerene prema porodici mogu ohrabriti žene da imaju više dece, ove politike mogu biti prilično skupe, dok njihov uticaj na natalitet/fertilitet, u nekim slučajevima može biti nejasan ili slab.

Kako bi se spriječio pad stope fertiliteta, zemlje usvajaju određene politike, odnosno podsticajne mjere koje stimulišu žene da se odlučuju za rađanje. Da li imati djecu ili ne stvar je lične odluke; međutim, važeće politike u zemljama obezbjeđuju kontekst, odnosno ambijent u kojem se te odluke donose.

Cilj ovog istraživačkog rada je upravo predstavljanje specifičnih mjera koje su određene države implementirale sa ciljem podsticanja porasta fertiliteta. Komparativnom analizom obuhvaćeno je sljedećih 15 evropskih država: Bosna i Hercegovina, Danska, Finska, Francuska, Grčka, Hrvatska, Irska, Italija, Kipar, Mađarska, Malta, Srbija, Španija, Švedska i Ujedinjeno Kraljevstvo.

¹ U ovom radu, natalitet i fertilitet upotrebljavaju se kao sinonimi. Međutim, kada su u pitanju stope nataliteta odnosno fertiliteta značenje im je različito, jer stopa nataliteta predstavlja ukupno stanovništvo, dok stopa fertiliteta predstavlja žensko stanovništvo u dobi sposobnoj za rađanje (15 do 49 godina).

² Davies, Ron (2013), Library of the European Parliament, *Promoting fertility in the EU – Social policy options for Member States*, [https://eige.europa.eu/docs/2047_LDM_BRI\(2013\)130519_REV2_EN.pdf](https://eige.europa.eu/docs/2047_LDM_BRI(2013)130519_REV2_EN.pdf)

1. GLAVNI NALAZI ISTRAŽIVANJA

U **15 evropskih država** obuhvaćenih ovim radom u najvećoj mjeri prisutan je **indirektan pristup populacionoj politici**, kojim se, preko politike podrške porodici, odnosno brojnih relevantnih socijalnih politika, eksplicitno ili implicitno teži stvaranju uslova koji bi mogli stimulatивно uticati na rađanje. Smanjivanje troškova roditeljstva i ublažavanje nejednakosti između porodica sa i bez djece prevashodno je socijalni cilj, ali njegovi efekti mogu biti stimulatívni po rađanje, odnosno porast stope fertiliteta.

Mjere kojima se operacionalizuju ciljevi mogu biti izražene u novcu ili uslugama. Moguće je izdvojiti finansijska davanja kojima se pokriva dio ekonomskog tereta podizanja djece, čemu se, uslovno, može pripojiti i sistem poreskih olakšica; regulisanje radnog statusa roditelja i odsustvovanja tokom trudnoće, nakon porođaja, tokom podizanja male djece i njegovanja bolesnog djeteta, kao i mogućnosti usklađivanja rada i roditeljstva fleksibilnim sistemom radnog vremena; te programe čuvanja djece zaposlenih roditelja.

Pronatalni cilj, stimulisanje većeg broja djece u porodici kako bi se dostigao željeni nivo rađanja, rjeđe je zastupljen na opštem nivou. Kada su u pitanju **konkretne mjere za povećanje nivoa rađanja**, od analiziranih zemalja prednjače **Finska, Francuska i Švedska**, dok je potrebno posebno istaći primjer **Mađarske**, koja je nedavno predstavila **novi paket mjera** koji za cilj ima podizanje stope fertiliteta u toj zemlji. Predložene mjere uključuju dodjelu beskamatnih kredita, program subvencija za rješavanje stambenog pitanja, oslobađanje od hipoteka, izuzeće od plaćanja poreza na dohodak, program za kupovinu automobila, otvaranje novih mjesta u predškolskim ustanovama, kao i uvođenje dodatka za brigu o djeci za babe i djedove.

Dječiji dodatak mjera je koja postoji u svim državama obuhvaćenim ovom analizom. U određenom broju država, dječiji dodatak

FRANCUSKA KAO PRIMJER ZEMLJE SA EKSPPLICITNOM PRONATALNOM POPULACIONOM POLITIKOM

„Francuska među razvijenim evropskim zemljama ima najdužu tradiciju u bavljenju problemima stanovništva i vođenju populacione politike uprkos povremenom slabljenju uticaja pojedinih njezinih mjera. Ne začuđuje stoga da je primjer Francuske i danas ne samo najčešće citiran u relevantnoj literaturi već je i izuzetno aktuelan kao primjer razvijene zemlje s eksplicitnom pronatalističkom populacionom politikom“, navodi akademkinja Alica Wertheimer-Baletić.

Sistem mjera pronatalističke politike Francuske u drugoj polovini 20. vijeka, od 1946. godine do kraja vijeka i prvih godina 21. vijeka, obuhvata sljedeće mjere: progresivne dječije dodatke zavisno od broja djece, razne jednokratne porodične dodatke, porodijsko i roditeljsko odsustvo (koje mogu koristiti oba roditelja), porodijske naknade, odgovarajuću (za mlade ljude s djecom) podsticajnu stambenu i kreditnu politiku, sveobuhvatnu zdravstvenu zaštitu majke i djeteta, različito oporezivanje dohotka u zavisnosti od broja djece u porodici, različitu politiku cijena za određene proizvode za djecu, fleksibilno radno vrijeme za majke sa djecom do određenog uzrasta. Tu su i mnoge druge materijalne i nematerijalne povlastice i olakšice u zavisnosti od broja djece, poput novčanih olakšica u saobraćaju, bonusi pri kupovini mnogih proizvoda namijenjenih djeci različitog uzrasta, jednokratna novčana naknada pri rođenju djeteta, povlastice za prisustvo raznim kulturnim i sportskim priredbama itd.

Za savremeno doba značajna je 1985. godina kada je započeta kampanja pod nazivom „**Otvorimo Francusku djeci**“ kojoj je bio cilj stvaranje prijateljskog odnosa i okruženja prema djeci i, sa tim u vezi, povećanje broja igrališta i parkova za djecu, posebnih, tj. specijalizovanih vrtića, predškolskih ustanova i drugih specijalizovanih edukativnih igraonica. Neposredan cilj te kampanje bio je stvaranje uslova da se među stanovništvom učvrsti reprodukciona norma od troje djece u porodici.**

predstavlja opštu mjeru finansijske pomoći djeci, koja se dodjeljuje **bez posebnih uslova**, osim državljanstva i uzrasta djece. Ovakav slučaj je npr. u **Finskoj, Francuskoj, Irskoj, Mađarskoj i Švedskoj**. Sa druge strane, u drugim zemljama poput **BiH, Hrvatske, Italije, Srbije i Ujedinjenog Kraljevstva**, ostvarivanje ovog prava **uslovljeno je određenim dodatnim uslovima**, najčešće određenim iznosom mjesečnih prihoda po članu porodice koji porodice ne smiju preći kako bi imale pravo na dječiji dodatak.³

S obzirom na činjenicu da se parovi suočavaju i sa **problemom steriliteta**, države u mjere podsticaja uključuju i finansijsku podršku za potpomognutu oplodnju. Tako je, na primjer, u **BiH**, odnosno na entitetskom nivou Federacije BiH, usvojen Zakon o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom, kojim se uređuju uslovi i način liječenja neplodnosti postupcima biomedicinski potpomognute oplodnje, kao i druga pitanja od značaja za primjenu postupaka biomedicinski potpomognute oplodnje na teritoriji Federacije.

U Evropskoj uniji, u 2017. godini **najvišu stopu ukupnog fertiliteta** zabilježila je **Francuska**, sa 1,90 živorođenih po ženi, zatim **Švedska**, (1,78) i **Irska**, (1,77). Sa druge strane, **najniže stope fertiliteta** zabilježene su na **Malti** (1,26 živorođenih po ženi), **Španiji** (1,31), u **Italiji** i na **Kipru** (1,32).

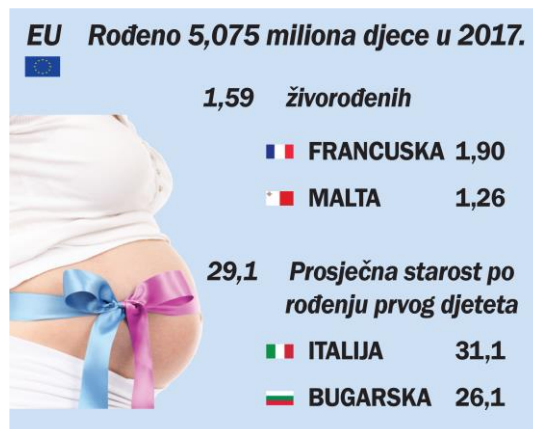
U nastavku rada predstavljeni su statistički pokazatelji u vezi sa stopom fertiliteta u državama članicama EU i pojedinim zemljama regiona, dok su u komparativnom dijelu rada predstavljene detaljnije informacije u vezi sa navedenom tematikom, odnosno konkretnom situacijom u ovoj oblasti u 15 analiziranih evropskih država.

³ Detaljnije informacije o dječijim dodacima, kao i drugim vidovima finansijskog stimulisanja porodica sa djecom u 33 evropske države mogu se naći u istraživačkom radu „Finansijska podrška djeci i porodicama“, koji je Istraživački centar Skupštine Crne Gore izradio u aprilu 2017. godine. Pomenuti rad dostupan je na sljedećem linku: <http://skupstina.me/images/dokumenti/biblioteka-i-istrazivanje/2017/24.pdf>.

2. STATISTIČKI POKAZATELJI O NATALITETU I FERTILITETU

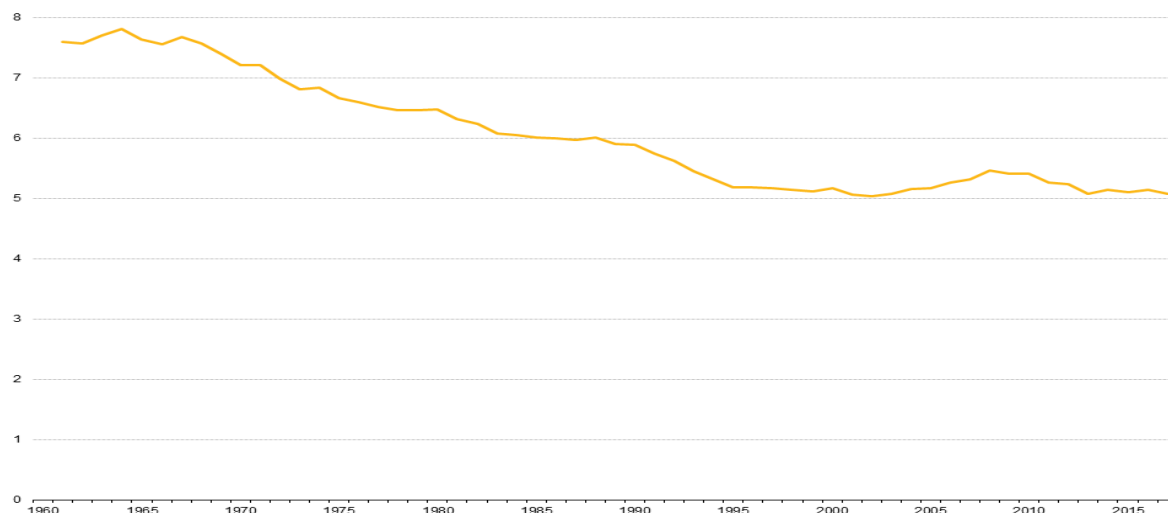
U nastavku je prikazan niz pokazatelja koji se odnose na **broj rođenja i stopu fertiliteta** širom **Evropske unije**.

Prema podacima dostupnim na internet stranicama Eurostata⁴ za sve zemlje članice EU, stope fertiliteta opadale su u kontinuitetu od sredine šezdesetih do kraja 20. vijeka u zemljama članicama EU. Međutim, početkom 2000-ih, ukupna stopa fertiliteta u 28 zemalja članica EU ponovo raste. Ovaj rast je zaustavljen u 2010. godini, a pad je zabilježen na relativno niskom nivou u 2013. godini, nakon čega slijedi blagi porast u 2017. godini.

U **2017. godini**, u zemljama **EU** je **rođeno 5,075 miliona djece**. U periodu od 1961. do 2017. godine, najviši godišnji ukupan broj živorođenih u EU zabilježen je 1964. godine, i to 7,811 miliona. Od ovog relativno visokog nivoa do početka 21. vijeka, broj živorođenih u EU-28 smanjivao se relativno stabilnim tempom, dosegnuvši nizak nivo od 5,033 miliona u 2002. godini (vidjeti *Grafikon 1*). Nakon toga je uslijedio skroman porast broja živorođenih, sa visokim brojem od 5,469 miliona djece rođenih u EU-28 u 2008. godini, a zatim slijedi dalje godišnje smanjenje do 2017. godine (5,075 miliona živorođenih).

Grafikon 2.1. Broj živorođenih u zemljama članicama EU, 1961 – 2017. godina (u milionima)

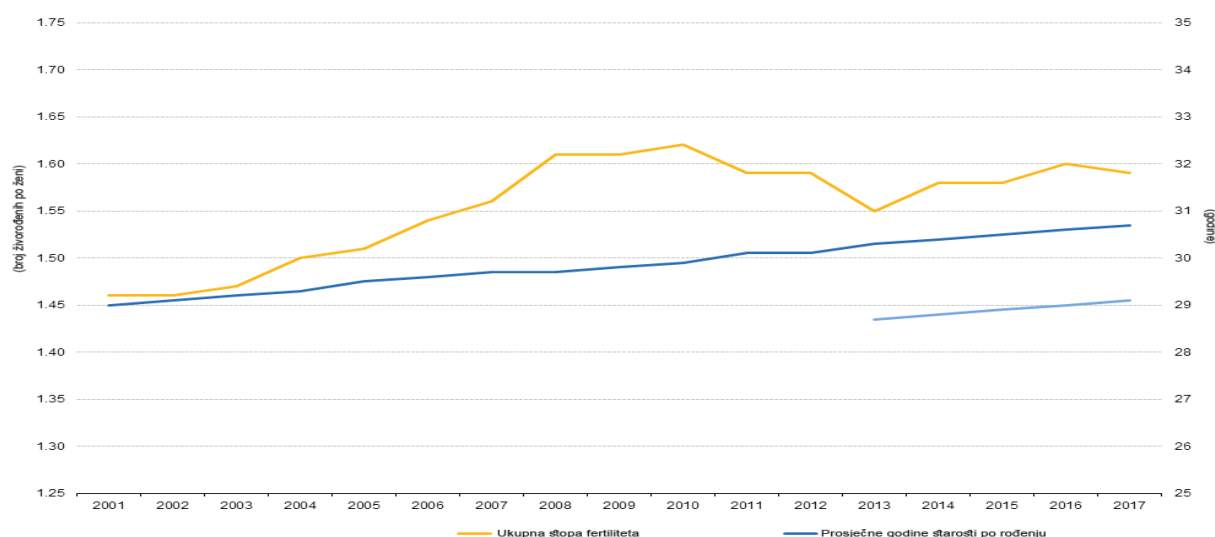
Izvor: Internet stranice Eurostata

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Fertility_statistics

⁴ Eurostat – Fertility Statistics, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Fertility_statistics (14.5.2019)

U 2017. godini, **stopa ukupnog fertiliteta⁵ u zemljama EU** iznosila je **1,59** živorođene djece po ženi (u poređenju sa 1,60 u 2016. godini - *Grafikon 2*). Ukupna stopa fertiliteta u zemljama EU porasla je sa 1,46 u 2001. i 2002. na relativno visokih 1,62 u 2010. godini, nakon čega slijedi blagi pad na 1,55 u 2013. godini, prije skromnog oporavka do 2017. godine. **Prosječna starost žena na porođaju nastavila je da raste između 2001. i 2017. godine, sa prosječnih 29 na 30,7 godina.** Jedno djelimično objašnjenje za povećanje ukupne stope fertiliteta može biti povezano sa pratećim trendom da žene rađaju kasnije u životu (o čemu svjedoči povećanje prosječne dobi žena pri porođaju), ukupna stopa fertiliteta mogla je prvo da se smanji, prije naknadnog oporavka.

Grafikon 2.2. Pokazatelji fertiliteta u zemljama članicama EU, 2001 – 2017. godina

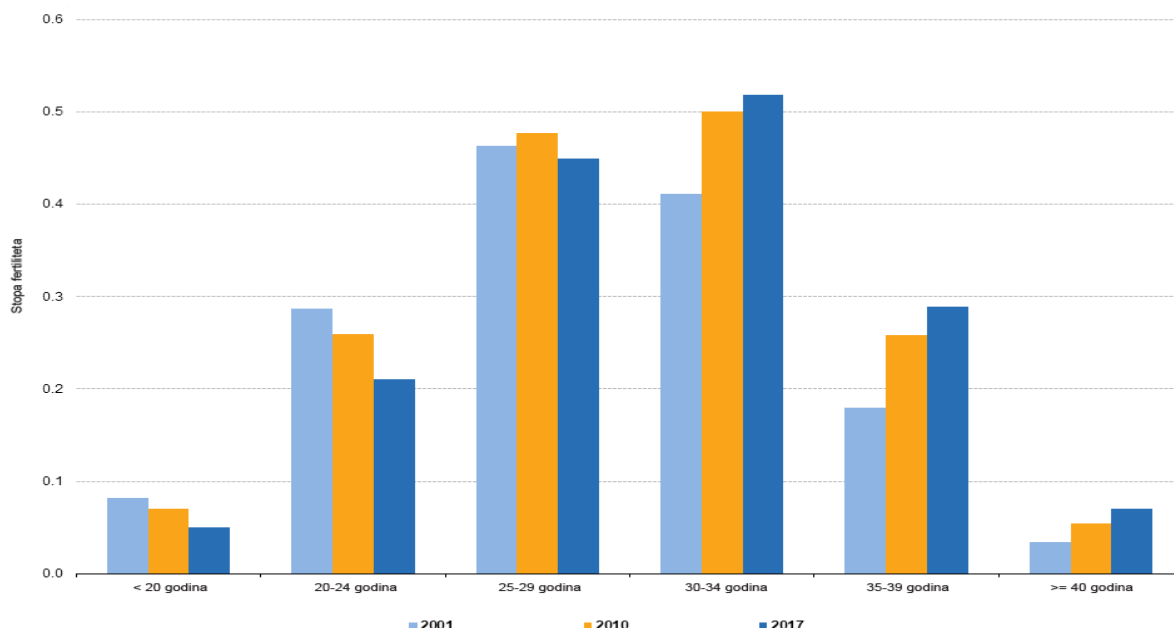
Izvor: Internet stranice Eurostata

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Fertility_statistics

Indikatori ukazuju na to da **žene u zemljama članicama EU imaju manje djece u mlađoj starosnoj dobi**, a više djece u kasnijim godinama (*Grafikon 3*). Dok su stope fertiliteta žena mlađih od 30 godina opale od 2001. godine, stope fertiliteta žena od 30 i više godina su porasle. U 2001. godini stopa fertiliteta žena starosti 25-29 godina bila je najveća među svim starosnim grupama, dok je u 2017. godini stopa fertiliteta najveća kod žena između 30 i 34 godine starosti.

⁵ Stopa ukupnog fertiliteta jedan je od osnovnih pokazatelja nivoa fertiliteta, i predstavlja ukupan broj živorođene djece po jednoj ženi. U većini razvijenih zemalja, vrijednost stope ukupnog fertiliteta od 2,1 djeteta po ženi smatra se nivoom fertiliteta koji obezbjeđuje prostu reprodukciju (zamjenu generacija).

Grafikon 2.3. Stopa fertiliteta prema starosnoj grupi majki u EU, u 2001, 2010. i 2017. godini

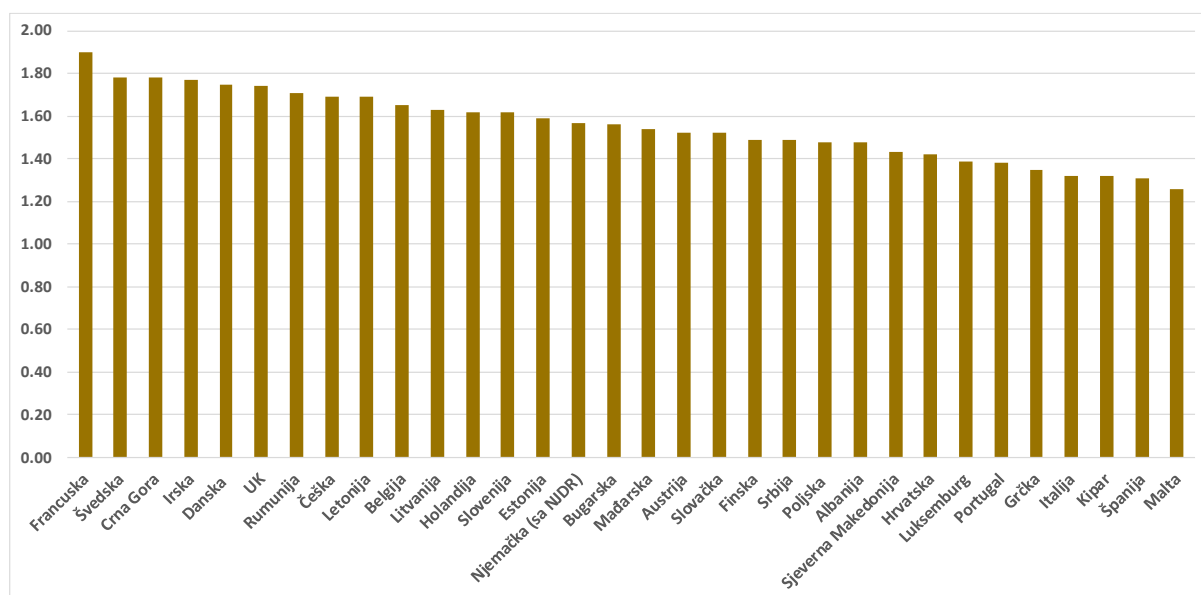

Izvor: Internet stranice Eurostata, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Fertility_statistics

Među zemljama članicama EU, Francuska je zabilježila **najvišu stopu ukupnog fertiliteta u 2017. godini**, sa **1,90 živorođenih po ženi**, zatim Švedska, sa 1,78 živorođenih po ženi, i Irska, sa 1,77 živorođenih po ženi. Nasuprot tome, **najniže stope fertiliteta** u EU zemljama u 2017. godini zabilježene su na **Malti (1,26 živorođenih po ženi)**, Španiji (1,31 živorođenih po ženi), Italiji i Kipru (1,32 živorođena po ženi), Grčkoj (1,35), Portugalu (1,38), i Luksemburgu (1,39). Kada ujedno posmatramo i *zemlje regiona* (Grafikon 4), **Crna Gora** se nalazi na samom vrhu zemalja sa visokom stopom fertiliteta (**1,78 živorođenih po ženi**) u 2017. godini, za razliku od **Srbije** koja ima jednu od najnižih stopa, ne samo u regionu već i šire (**1,49**).

Grafikon 2.4. Ukupna stopa fertiliteta u zemljama EU i regionu, 2017. godina

Izvor: Eurostat

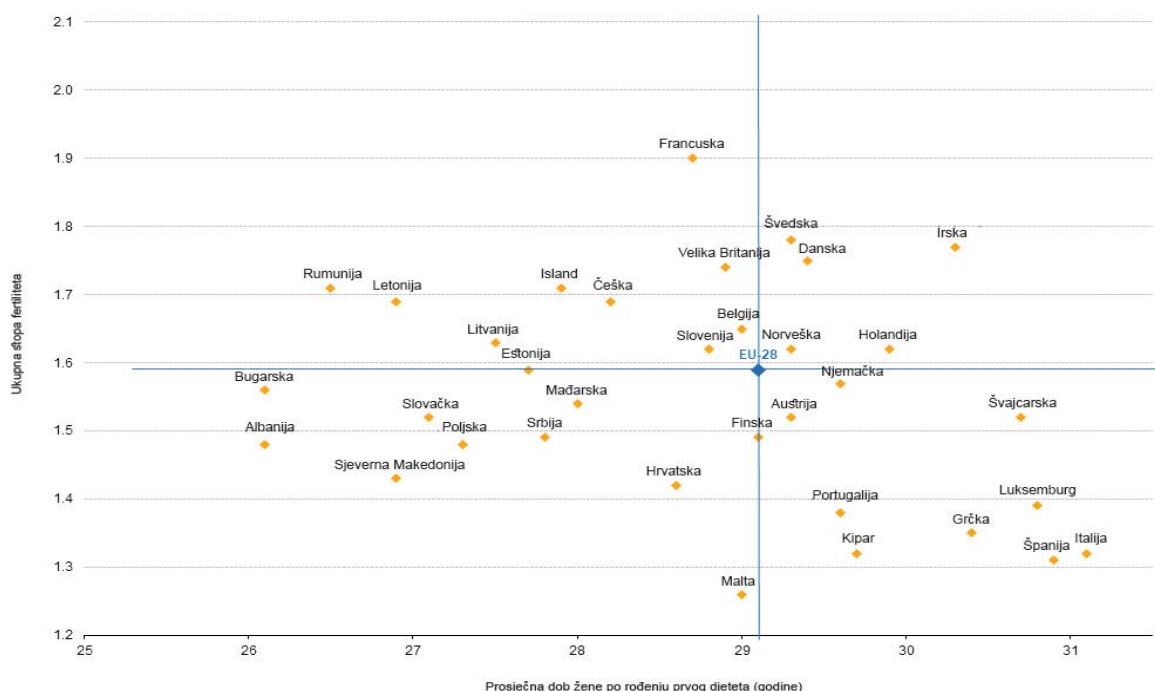
U većini zemalja EU, ukupna stopa fertiliteta značajno se smanjila između 1980. i 2000–2003: do 2000. vrijednosti su pale ispod 1,30 u Bugarskoj, Češkoj, Grčkoj, Španiji, Italiji, Letoniji, Sloveniji i Slovačkoj. Nakon što je dostigla najnižu tačku između 2000. i 2003. godine, ukupna stopa fertiliteta se povećala u većini država članica i do 2017. godine, sve osim Malte, imale su stope ukupne fertiliteta koje su bile iznad 1,30 (Tabela 1)

Tabela 2.1. Ukupna stopa fertiliteta, po zemljama, 1960-2017 (živorođena djeca po ženi)

	1960	1970	1980	1990	2000	2001	2010	2015	2016	2017
EU-28						1.46	1.62	1.58	1.60	1.59
Belgija	2.54	2.25	1.68	1.62	1.67	1.67	1.86	1.70	1.68	1.65
Bugarska	2.31	2.17	2.05	1.82	1.26	1.21	1.57	1.53	1.54	1.56
Češka	2.09	1.92	2.08	1.90	1.15	1.15	1.51	1.57	1.63	1.69
Danska	2.57	1.95	1.55	1.67	1.77	1.74	1.87	1.71	1.79	1.75
Njemačka					1.38	1.35	1.39	1.50	1.60	1.57
Estonija	1.98	2.17	2.02	2.05	1.36	1.32	1.72	1.58	1.60	1.59
Irska	3.78	3.85	3.21	2.11	1.89	1.94	2.05	1.85	1.81	1.77
Grčka	2.23	2.40	2.23	1.39	1.25	1.25	1.48	1.33	1.38	1.35
Španija			2.22	1.36	1.22	1.23	1.37	1.33	1.34	1.31
Francuska					1.89	1.90	2.03	1.96	1.93	1.90
Hrvatska						1.46	1.55	1.40	1.42	1.42
Italija	2.37	2.38	1.64	1.33	1.26	1.25	1.46	1.35	1.34	1.32
Kipar				2.41	1.64	1.57	1.44	1.32	1.37	1.32
Letonija					1.25	1.22	1.36	1.70	1.74	1.69
Litvanija		2.40	1.99	2.03	1.39	1.29	1.50	1.70	1.69	1.63
Luksemburg	2.29	1.97	1.50	1.60	1.76	1.66	1.63	1.47	1.41	1.39
Mađarska	2.02	1.98	1.91	1.87	1.32	1.31	1.25	1.45	1.53	1.54
Malta			1.99	2.04	1.68	1.48	1.36	1.37	1.37	1.26
Holandija	3.12	2.57	1.60	1.62	1.72	1.71	1.79	1.66	1.66	1.62
Austrija	2.69	2.29	1.65	1.46	1.36	1.33	1.44	1.49	1.53	1.52
Poljska				2.06	1.37	1.31	1.41	1.32	1.39	1.48
Portugalija	3.16	3.01	2.25	1.56	1.55	1.45	1.39	1.31	1.36	1.38
Rumunija			2.43	1.83	1.31	1.27	1.59	1.62	1.64	1.71
Slovenija				1.46	1.26	1.21	1.57	1.57	1.58	1.62
Slovačka	3.04	2.41	2.32	2.09	1.30	1.20	1.43	1.40	1.48	1.52
Finska	2.72	1.83	1.63	1.78	1.73	1.73	1.87	1.65	1.57	1.49
Švedska		1.92	1.68	2.13	1.54	1.57	1.98	1.85	1.85	1.78
Velika Britanija			1.90	1.83	1.64	1.63	1.92	1.80	1.79	1.74
Island		2.81	2.48	2.30	2.08	1.95	2.20	1.80	1.74	1.71
Lihenštajn					1.57	1.52	1.40	1.40	1.61	1.44
Norveška		2.50	1.72	1.93	1.85	1.78	1.95	1.72	1.71	1.62
Švajcarska	2.44	2.10	1.55	1.58	1.50	1.38	1.52	1.54	1.54	1.52
Crna Gora							1.70	1.74	1.79	1.78
Sjeverna Makedonija					1.88	1.73	1.56	1.50	1.50	1.43
Albanija									1.54	1.48
Srbija					1.48	1.58	1.40	1.46	1.46	1.49
Turska							2.04	2.14	2.11	2.07

Izvor: Izvor: Internet stranice Eurostata, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Fertility_statistics

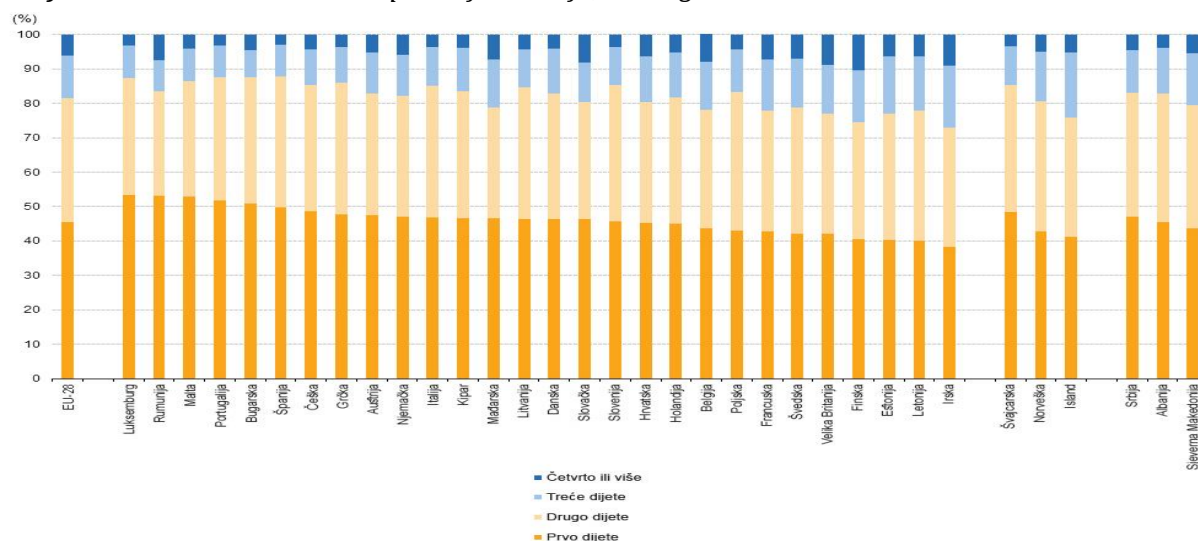
Primjetno je da su neke od zemalja s najvišim stopama ukupnog fertiliteta takođe imale relativno visoku prosječnu starost žena pri rođenju prvog djeteta. Kvadranti na Grafikonu 4 prikazuju četiri različite grupe država članica EU i njihove pozicije u odnosu na prosjek na nivou Evropske unije. Prvu grupu (gornji desni kvadrant) čine Danska, Irska, Holandija, Švedska i Norveška, gdje su ukupna stopa fertiliteta i prosječna starost žena pri rođenju prvog djeteta iznad prosjeka zemalja članica EU. Drugu grupu (donji lijevi kvadrant) čine Bugarska, Hrvatska, Mađarska, Malta, Poljska i Slovačka: i njihove ukupne stope fertiliteta i prosječna starost žena pri rođenju prvog djeteta bile su ispod prosjeka EU, što je slučaj i u Sjevernoj Makedoniji, Albaniji i Srbiji. Treću grupu (donji desni kvadrant) čine Njemačka, Grčka, Španija, Italija, Kipar, Luksemburg, Austrija, Portugal i Finska, kao i Švajcarska koje su imale više od prosječne starosti žena pri rođenju prvog djeteta, ali niže stope nataliteta od prosjeka. Posljednju grupu (gornji lijevi kvadrant) čine Letonija, Litvanija, Belgija, Češka, Francuska, Rumunija, Slovenija, Ujedinjeno Kraljevstvo i Island; u svakoj od njih, ukupna stopa fertiliteta bila je viša od prosjeka u EU, ali je prosječna starost žena pri rođenju prvog djeteta bila ispod prosjeka EU. U Estoniji je stopa ukupnog fertiliteta bila ista kao i prosjek u EU, dok je prosječna starost žena pri rođenju prvog djeteta bila ispod prosjeka EU. U Finskoj je prosječna starost žena po rođenju prvog djeteta bila jednaka prosjeku EU, dok je ukupna stopa fertiliteta bila ispod prosjeka EU.

Grafikon 2.5. Ukupne stope fertiliteta u odnosu na prosječnu starost žena pri rođenju prvog djeteta, 2017.

Izvor: Izvor: Internet stranice Eurostata, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Fertility_statistics

Gotovo polovina (45,4%) djece rođene u zemljama članicama EU u 2017. godini bila su prvorodena djeca, s tim što je taj udio premašio polovinu u Luksemburgu, Rumuniji, Malti, Portugalu i Bugarskoj (Grafikon 5). S druge strane, najniži udio prvorodene dece zabilježen je u Irskoj (38,2%), Letoniji (40,1%) i Estoniji (40,2%).

U zemljama članicama EU, više od jedne trećine (36,1%) svih živorođenih u 2017. godini su bila druga rođena djeca, oko jedne osmine (12,5%) bila su trećerodena djeca, a preostalih 6% su bili četvrtorođeni, ili sljedeći rođeni. U svim državama članicama EU, najveći udio od ukupnog broja živorođenih sa četvrtim ili svakim sljedećim brojem djece zabilježen je u Finskoj (10,3%), zatim slijede Irska (9,0%) i UK (8,8%).

Grafikon 2.6. Udio živorođenih po broju rođenja, 2017. godina

Izvor: Internet stranice Eurostata, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Fertility_statistics

3. PREGLED PODSTICAJNIH MJERA ZA POVEĆANJE STOPE NATALITETA ODNOSNO FERTILITETA U POJEDINIM EVROPSKIM ZEMLJAMA

3.1. Mađarska – zemlja sa novim paketom mjera u cilju podizanja nataliteta

Mađarska je jedna od evropskih zemalja koja posvećuje veliku pažnju populacionoj politici, odnosno podsticanju nataliteta: u okviru državnog budžeta za 2017. godinu, čak 4,7% budžetskih sredstava bilo je izdvojeno za podršku porodicama.⁶

Porodicama sa djecom u ovoj zemlji dostupni su sljedeći oblici pomoći: dječiji dodatak, dodatak za brigu o djeci, pomoć za brigu o djeci, kao i naknada za brigu o djeci.

Pored navedenih podsticajnih mjera, u februaru 2019. godine Vlada Mađarske najavila je **novi paket mjera sa ciljem podizanja nataliteta** u toj zemlji. Najavljene mjere sistematizovane su u sljedećih sedam tačaka:

- Beskamatni krediti: Svaka žena starosti između 18 i 40 godina koja je u prvom braku i zaposlena najmanje tri godine imaće pravo na beskamatni kredit u iznosu do 31.243 eura (10.000.000 HUF)⁷. Ova mogućnost trebalo bi da bude dostupna tri godine, počev od jula 2019. godine. Po rođenju prvog djeteta, isplata kredita se obustavlja na tri godine. Nakon rođenja drugog djeteta otpisuje se 30% duga i obustavlja plaćanje na dodatne tri godine, dok se u slučaju rođenja trećeg djeteta otpisuje cjelokupan iznos duga.
- Produženje programa subvencija za rješavanje stambenog pitanja: Postojeći program biće proširen, tako što će i korišćeni stanovi biti predmet finansijskih subvencija (prethodno se subvencionisala isključivo kupovina novih stanova). U skladu sa novom šemom, porodice sa dvoje ili troje djece imaće pravo na grant u iznosu od 31.243 eura (10.000.000 HUF), odnosno 46.865 eura (15.000.000 HUF), za potrebe rješavanja stambenog pitanja. Takođe, Vlada planira da ukine jedan od prethodno važećih uslova, koji je ograničavao vrijednost nekretnine na najviše 109.350 eura (35.000.000 HUF).
- Oslobađanje od hipoteke: Vlada će oduzimati 3.124 eura (1.000.000 HUF) od hipoteke mladim bračnim parovima nakon rođenja drugog djeteta, odnosno 12.497 eura (4.000.000 HUF) po rođenju trećeg djeteta. Ako par ima više od troje djece, za svako naredno dijete hipoteka se smanjuje za dodatnih 3.124 eura (1.000.000 HUF). Ova opcija odnosi se na subvencionisane kredite sa niskom kamatnom stopom koji su takođe dostupni, pored prethodno pomenutih beskamatnih kredita.
- Izuzeće od plaćanja poreza na dohodak: Žene koje su rodile najmanje četvoro djece biće doživotno oslobođene od plaćanja poreza na dohodak, kada su u

⁶ ECPRD upitnik br. 3217, *Support of the family policy*, 14. oktobar 2016.

⁷ Za konvertovanje nacionalnih valuta u euro korišćen je konverter Oanda, unos na URL: <http://www.oanda.com/currency/converter> (17.4.2019)

pitanju prihodi od rada. Ovo poresko izuzeće odnosiće se kako na majke sa maloljetnom djecom, tako i na majke čija su djeca stekla punoljetstvo.

- Program za kupovinu automobila: Porodice sa troje i više djece moći će da se prijave za bespovratni kredit u iznosu od 7.810 eura (2.500.000 HUF), namijenjen za kupovinu novog automobila sa sedam sjedišta. Ovaj kredit ne bi trebalo da prelazi 50% od ukupne cijene vozila.
- 21.000 novih mjesta u vrtićima: Vlada planira da obezbijedi po novih 10.000 mjesta tokom naredne dvije godine, kako bi do 2022. godine bio dostignut cilj od ukupno 70.000 mjesta u vrtićima na državnom nivou.
- dodatak za brigu o djeci za babe i djedove: nakon implementacije neophodnog zakonodavstva, djedovi i babe koji su još uvijek aktivni na tržištu rada ostvariće pravo na dodatak za brigu o djeci.⁸

3.2. Zemlje sa stopom fertiliteta većom od prosjeka u 2017. godini

3.2.1. Danska

U Danskoj roditelji djece imaju pravo na brojne porodične nadoknade. **Jednokratna pomoć za rođenje djeteta** ukoliko roditelji žive zajedno iznosi 113,03 eura (844 DKK). Ukoliko roditelji ne žive zajedno, majka ima pravo na nadoknadu dva mjeseca prije i mjesec nakon rođenja djeteta, u iznosu od 196,87 eura (1.470 DKK).⁹

Sva djeca imaju pravo na **dječiji dodatak**, bez posebnih uslova koje je potrebno ispuniti za ostvarivanje prava po tom osnovu. Visina dodatka obračunava se u odnosu na uzrast djece, te u 2019. godini iznosi:

- 0-2 godine: 610,28 eura (4.557 DKK) po kvartalu;
- 3-6 godina: 483,32 eura (3.609 DKK) po kvartalu;
- 7-14 godina: 380,07 eura (2.838 DKK) po kvartalu;
- 15-17 godina: 126,69 eura (946 DKK) po kvartalu.¹⁰

Pun iznos dječijeg dodatka isplaćuje se roditeljima čiji pojedinačni godišnji prihodi ne prelaze iznos od 104.808 eura (782.600 DKK). U slučajevima kada su prihodi veći od utvrđenog ograničenja, dječiji dodatak se umanjuje za 2% od razlike između prihoda roditelja i ovog iznosa.

Osim jednokratne pomoći i dječijeg dodatka, roditelji mogu ostvariti pravo na dodatnu pomoć za višestruki porođaj, roditelje penzionere, samohrane roditelje, roditelje u obrazovnom procesu, usvajanje djece, dječiji dodatak za djecu čiji otac nije poznat, podizanje djece, kao i druge posebne naknade.

⁸ All you need to know about the latest in Hungary's pro-family policy, Fidesz, <https://fidesz-eu.hu/en/all-you-need-to-know-about-the-latest-in-hungarys-pro-family-policy/> (11.4.2019)

⁹ borger.dk <https://www.borger.dk/familie-og-boern/Skilsmisses-og-familiebrud/Saerlige-bidrag?NavigationTaxonomyId=9622b289-c76a-4d7f-8e05-b2f6efe8a839> (23.4.2019)

¹⁰ Za konvertovanje nacionalnih valuta u euro korišćen je konverter Oanda, unos na URL: <http://www.oanda.com/currency/converter> (23.4.2019)

Sva djeca u Danskoj imaju pravo na mjesto u predškolskoj ustanovi (vrtiću), od trenutka kada napune 26 sedmica pa do polaska u školu. Troškove smještaja djece u predškolskim ustanovama ili ustanovama za dnevni boravak snosi lokalna vlast u iznosu od najmanje 75% za djecu predškolskog uzrasta, odnosno 70% za djecu školskog uzrasta. Ekonomske subvencije moguće su i za pokrivanje preostalog dijela troškova (25%, odnosno 30%) koji pada na teret roditelja, i obračunava se na osnovu kombinovanog godišnjeg prihoda domaćinstva, u skladu sa sljedećom tabelom:

Kombinovani prihod domaćinstva	Procenat subvencije (za 2018. godinu)
do 23.275 eura	100%
23.275-23.791 eura	95%
23.791-72.290 eura	subvencija se umanjuje za 1% za svakih 515,86 € prihoda
preko 72.290 eura	0%

Roditelji imaju pravo na kombinovano plaćeno odsustvo u trajanju od 52 nedjelje. Prvih nekoliko nedjelja postoji fiksna raspodjela odsustva između majke i oca. Majke imaju pravo da koriste trudničko odsustvo četiri nedjelje prije porođaja, i roditeljsko odsustvo 14 nedjelja nakon porođaja, dok očevi imaju pravo da koriste dvije nedjelje roditeljskog odsustva u toku prvih 14 nedjelja života novorođenčeta. Ostale 32 nedjelje odsustva roditelji mogu raspodijeliti na način na koji njima najviše odgovara. Odsustvo se mora iskoristiti prije nego što dijete napuni devet godina. Ako se roditelj vrati na posao sa skraćenim radnim vremenom, odsustvo se može proporcionalno produžiti. Prilikom usvajanja djece roditelji sami raspoređuju dane roditeljskog odsustva.¹¹

3.2.2. Francuska

Francuska ima izdašna davanja i veoma razvijene usluge za porodice. U cilju povećanja stope fertiliteta, Francuska posebno promovise velike porodice, odnosno porodice sa troje ili više djece. Kako bi ostvarili ovaj specifični cilj, porodična davanja mnogo su veća za treće i svako sljedeće dijete, a sa njima dolaze i poreske olakšice.

Porodična politika obuhvata mjere novčanih davanja, podršku za roditelje, kao i usluge za djecu. Glavni cilj novčanih davanja u Francuskoj jeste osiguranje boljeg životnog standarda porodica sa djecom, odnosno želi se izbjeći pad životnog standarda sa rađanjem djece.

Pravo na porodične dodatke imaju osobe koje su finansijski odgovorne za podizanje svoje zakonske, biološke, usvojene djece, kao i djece u hraniteljskim porodicama. Zakonik o socijalnom osiguranju¹² prepoznaje tri vrste porodičnih dodataka: opšte dodatke, pomoć u ranom djetinjstvu i posebne dodatke. Starosne granice za primanje svih porodičnih naknada su sljedeće:

¹¹ European Commission: Denmark – Child care,
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1107&langId=en&intPageId=4486> (23.4.2019)

¹² Code de la sécurité sociale (konsolidovana verzija od 5. aprila 2019. godine)
<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006073189> (16.4.2019)

- 20 godina, za djecu koja nijesu zaposlena, ili čija mjesečna zarada ne prelazi 898,83 eura;
- 21 godinu, za isplaćivanje stambenih beneficija i dodatka porodičnim primanjima;
- 20 godina, za ostvarivanje prava na paušalni mjesečni dodatak.

Opšti dodaci uključuju:

- porodični dodatak – isplaćuje se porodicama sa dvoje i više djece, dok njegov iznos zavisi od broja djece i prihoda porodice;
- paušalni mjesečni dodatak – isplaćuje se porodicama sa troje i više djece, koje izgube pravo na određene porodične naknade iz razloga što je jedno ili više djece navršilo 20 godina;
- dodatak porodičnim primanjima – isplaćuje se porodicama sa troje i više djece između tri i 21 godine, u zavisnosti od porodičnih prihoda;
- pomoć porodičnim prihodima – isplaćuje se za svako dijete bez jednog ili oba roditelja, nezavisno od iznosa porodičnih prihoda.

Iznos dječijeg, odnosno porodičnog dodatka zavisi od broja djece i isplaćuje se mjesečno. Dodatak se isplaćuje u maksimalnom iznosu od 131,55 eura za dvoje djece, 300,11 eura za troje djece, te 468,66 eura za porodice sa četvoro i više djece. Ukoliko ukupni prihod porodice prelazi određenu granicu, ove sume se dijele sa dva, odnosno četiri. Visina paušalnog mjesečnog dodatka iznosi 92,77 eura, dok je dodatak porodičnim primanjima 185,54 eura, i može se uvećavati u zavisnosti od visine porodičnih prihoda. Kada je u pitanju pomoć porodičnim prihodima, ona iznosi 146,82 eura za djecu bez oba roditelja, odnosno 115,64 eura za djecu bez jednog roditelja.

Pomoć u ranom djetinjstvu uključuje sljedeće naknade:

- **jednokratna pomoć za rođenje ili usvajanje** – isplaćuje se, u zavisnosti od prihoda, u sedmom mjesecu trudnoće, ili na dan usvajanja djeteta mlađeg od 20 godina;
- **osnovna doplata** – isplaćuje se nakon jednokratne pomoći za rođenje ili usvajanje, u zavisnosti od visine prihoda, od dana rođenja djeteta do zadnjeg dana kalendarskog mjeseca koji prethodi njegovom/njenom trećem rođendanu;
- **dodatak za slobodan izbor aktivnosti** i opcioni dodatak za slobodan izbor aktivnosti - omogućavaju roditeljima da privremeno prestanu sa radom ili smanje broj radnih sati kako bi se starali o svom djetetu mlađem od tri godine;
- **zajednički dodatak za obrazovanje djece** – podrazumijeva mogućnost da jedan ili oba roditelja prekinu ili smanje svoju aktivnost kako bi se starali o djetetu mlađem od tri godine;
- **doplata za slobodan izbor aktivnosti** – isplaćuje se domaćinstvu ili osobi koja direktno zapošljava akreditovanog asistenta radi staranja o djetetu mlađem od šest godina.

Kada je u pitanju pomoć u ranom djetinjstvu, iznosi pojedinačnih naknada su sljedeći: jednokratna pomoć pri rođenju ili usvajanju je fiksna i iznosi 944,50 eura (rođenje) ili 1.888,98 eura (usvajanje), dok osnovna doplata iznosi 184,62 eura mjesečno. Dodatak za

slobodan izbor aktivnosti iznosi 390,52 eura mjesečno, dok opcioni dodatak za slobodan izbor aktivnosti iznosi 638,33 eura mjesečno, s tim što ima kraći period isplate. Visina zajedničkog dodatka za odgajanje djece je takođe 184,62 eura, dok iznos doplate za slobodan izbor aktivnosti varira u zavisnosti od starosti djeteta, načina staranja o djetetu, kao i visine porodičnih prihoda.

Što se tiče **posebnih dodataka**, oni uključuju sljedeće mjere:

- **dodatak za obrazovanje djece sa posebnim potrebama** – isplaćuje se, nezavisno od prihoda, svakom djetetu mlađem od 20 godina koje ima posebne potrebe i pohađa posebnu nastavu ili mu je potrebna pomoć kod kuće;
- **dodatak za početak školske godine** – isplaćuje se, u zavisnosti od prihoda, svakom djetetu između šest i 18 godina koje učestvuje u obrazovnom procesu;
- **dnevni dodatak za prisustvo roditelja** – isplaćuje se svakoj osobi koja je odgovorna za dijete do 20 godina koje pati od bolesti ili ozbiljnog invaliditeta, koji podrazumijevaju potrebu za konstantnom podrškom i posebnom njegom;
- **dodatak za smještaj porodice** – porodični dodatak namijenjen plaćanju troškova porodičnog stanovanja;
- **bonus za preseljenje** – isplaćuje se, u zavisnosti od visine prihoda, porodicama sa troje i više djece, čiji novi smještaj podrazumijeva pravo na stambene beneficije.

Što se tiče posebnih dodataka, dodatak za obrazovanje djece sa posebnim potrebama iznosi 129,99 eura mjesečno, i može biti uvećan u slučajevima samohranih roditelja, prema potrebi za dodatnom pomoći ili zbog ozbiljnosti invaliditeta djeteta. Dodatak za početak školske godine varira u zavisnosti od starosti djeteta, i iznosi između 362,63 i 395,90 eura. Što se tiče dnevnog dodatka za prisustvo roditelja, on iznosi 42,97 eura, dok se povećava na 51 euro kada su u pitanju samohrani roditelji. Dodatak za smještaj porodice zavisi od visine prihoda, sastava domaćinstva, geografske lokacije nekretnine i iznosa stanarine ili rate, dok dodatak za preseljenje predstavlja jednokratnu pomoć u iznosu od najviše 974,90 eura za troje djece, s tim što se uvećava za dodatnih 81,24 eura za svako dodatno dijete.¹³

3.2.3. Irska

Univerzalna naknada za djecu (**dječiji dodatak**) u Irskoj se isplaćuje za svako dijete. Dječiji dodatak se isplaćuje roditeljima i starateljima djece do 16 godina, ili do 18 godina ukoliko je dijete na redovnom školovanju ili ima smetnje u razvoju. U 2018. godini dječiji dodatak predstavljao je fiksnu sumu od 140 eura mjesečno, odnosno 1.680 eura godišnje za svako dijete.¹⁴

¹³ European Commission: France – Family allowances

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1110&langId=en&intPageId=4532> (16.4.2019)

¹⁴ European Commission: Ireland – Child benefit

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1115&langId=en&intPageId=4601> (24.4.2019)

Pored univerzalne naknade za djecu u Irskoj roditelji imaju pravo na dodatak porodičnim prihodima i dodatak za porodice sa jednim roditeljem. Pravo na **dodatak porodičnim prihodima** ostvaruju osobe koje rade najmanje 19 sati sedmično i istovremeno se staraju o najmanje jednom djetetu. Dodatni uslov predstavlja granica prosječnih sedmičnih porodičnih prihoda, koji moraju biti manji od: 511 eura za jedno dijete, 612 eura za dvoje djece, 713 eura za troje, 834 eura za četvoro, 960 eura za petoro, 1.076 eura za šestoro, 1.212 eura za sedmoro, te 1.308 eura za sedmoro i više djece. Ovaj dodatak obračunava se kao 60% razlike između prosječnog sedmičnog porodičnog prihoda i ovako definisanih granica, s tim što njegov iznos ne može biti manji od 20 eura.

Dodatak za porodice sa jednim roditeljem ostvaruju lica koja ispunjavaju sljedeće uslove: imaju manje od 66 godina, roditelji su ili staratelji djeteta mlađeg od sedam godina, sedmično zarađuju manje od 425 eura, ispunjavaju uslove koji se tiču visine prihoda, te ne žive sa suprugom, partnerom ili u kohabitaciji. Ovaj dodatak trenutno iznosi 198 eura sedmično, dok se za svako dodatno dijete ova suma uvećava za 31,80 eura.¹⁵

Naknada za materinstvo je isplata socijalnog osiguranja za osigurane žene i osigurane samozaposlene žene koje ispunjavaju uslove za porodično odsustvo. Isplata se vrši u periodu od 26 sedmica zakonskog porodičnog odsustva. **Naknada za očinstvo** je isplata socijalnog osiguranja za osigurane radnike i osigurane samozaposlene osobe koje ispunjavaju uslove za roditeljsko odsustvo. Plaćanje se vrši za period od dvije sedmice zakonskog očinskog odsustva.

3.2.4. Švedska

Švedska je, uz ostale nordijske zemlje, jedinstveni primjer socijalne i demokratske države koja ima jaku socijalnu politiku koja pruža osnovne beneficije sveukupnom stanovništvu, a ne samo socijalno ugroženima.

Cilj novčanih davanja jeste ujednačavanje životnih uslova između porodica bez djece i porodica sa djecom. Omogućena novčana davanja su: dječiji dodatak, dodatak za velike porodice, dodatak za brigu o djetetu, dodatak za samohrane roditelje, kao i stambeni dodatak za porodice sa djecom.

Dječiji dodatak predstavlja finansijsku podršku koja se automatski isplaćuje roditeljima koji žive i imaju djecu u Švedskoj. Dječiji dodatak se isplaćuje do 16. godine života djeteta, ali i dalje ukoliko se dijete redovno školuje. U tom slučaju, dječiji dodatak isplaćuje se do mjeseca kada dijete završi školovanje ili napusti studije. Takođe, dodatak raste sa većim brojem djece. Dodatak za velike porodice se automatski isplaćuje ukoliko roditelj ili roditelji primaju dječiji dodatak za dvoje ili više djece koji se ne oporezuje.

¹⁵ European Commission: Ireland – Other family benefits
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1115&langId=en&intPageId=4603> (24.4.2019)

Roditelji koji imaju jedno ili više djece sa kojima žive u istom domaćinstvu, plaćaju više od 146 eura (1.400 SEK) mjesečno za smještaj i život, i registrovani su na adresi za koju traže dodatak, imaju pravo na **stambeni dodatak** za porodice sa djecom. Iznos dodatka zavisi od prihoda, broja djece koja žive u kući, troškova stanovanja i veličine stambenog prostora, ali je ograničen na 542 eura (5.200 SEK) mjesečno.¹⁶

Švedska najviše sredstava izdvaja za podršku roditeljima. Podrška roditeljima obuhvata: trudničko odsustvo sa rada, roditeljsko odsustvo, privremeno roditeljsko odsustvo u vezi sa rođenjem ili usvajanjem djeteta, kao i privremeno roditeljsko odsustvo.

Trudničko odsustvo mogu da koriste zaposlene trudnice od 60 dana prije očekivanog termina porođaja do 11 dana prije porođaja. Za vrijeme odsustva trudnicama se isplaćuje nadoknada. Roditeljsko odsustvo mogu da koriste oba roditelja. Odsustvo može trajati 480 dana, od kojih 60 dana (ne više od 30 dana – tzv. „dvostruki dani“) mogu roditelji koristiti zajedno, dok ostali dio odsustva roditelji koriste na osnovu zajedničkog dogovora. Do 390 dana roditeljskog odsustva, roditeljima se isplaćuje nadoknada koja iznosi 80% njihovih ukupnih mjesečnih prihoda. Naknada za privremeno roditeljsko odsustvo u vezi sa rođenjem ili usvajanjem djeteta omogućava drugom roditelju odsustvo sa rada u trajanju od 10 dana. Ovo odsustvo se može iskoristiti do 60. dana od rođenja djeteta. Ukoliko roditelj odluči da radi manje sati od punog radnog vremena tokom korišćenja ovog odsustva, odsustvo se može produžiti do deset dana, proporcionalno određenim radnim satima. Roditeljsko odsustvo, privremeno roditeljsko odsustvo u vezi sa rođenjem ili usvajanjem djeteta i privremeno roditeljsko odsustvo mogu koristiti i roditelji usvojene djece.

Kada je roditelj na porodiljskom odsustvu, ili je broj radnih sati smanjio usljed brige o maloj djeci¹⁷, uplaćuju mu se doprinosi za penziju. To predstavlja finansijsku kompenzaciju za godine posvećene brizi o djeci. To pravo je moguće koristiti tokom prve četiri godine života djeteta, bez obzira na to da li je ili koliko dugo roditelj bio na roditeljskom odsustvu. Pored prava na penziju za godine posvećene brizi o djeci, doprinosi za penziju uplaćuju se kada roditelj prima roditeljsku nadoknadu i kada je naknada za brigu isplaćena. Roditelj sa najmanjim primanjima ima pravo na dodatne doprinose za penziju. Doprinosi nijesu posebno namijenjeni majkama.¹⁸

Visokoj stopi participacije žena na tržištu rada doprinosi organizovana briga o djeci. Svi roditelji imaju pravo na brigu o djeci u javnim ustanovama, koja funkcioniše na dnevnoj osnovi, a većina takvih ustanova je otvorena od 6:30 do 18:30 časova. Ovakva briga o djeci je besplatna tokom najmanje 525 sati godišnje za djecu od tri godine do njihovog polaska u školu. Za duži boravak u predškolskom i za djecu ispod tri godine starosti, briga o djeci se naplaćuje, pri čemu je subvencionisana.¹⁹

¹⁶ Stambeni dodatak isplaćuje se domaćinstvima sa niskim primanjima.

¹⁷ Do osme godine života djeteta, roditelji imaju pravo na smanjenje sati rada do 75%.

¹⁸ ECPRD upitnik br. 3375. Financial benefits (allowance) for mothers and children. 28. mart 2017.

¹⁹ European Commission: Sweden – Policies and progress towards investing in children
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1248&langId=en&intPageId=3658> (22.4.2019)

3.2.5. Ujedinjeno Kraljevstvo

Većina davanja koje izdvaja Ujedinjeno Kraljevstvo je u obliku socijalnih davanja, tako da su davanja kroz mjere porodične politike ograničena imovinskim cenzusom i često pripadaju samo socijalno ugroženima.

Postojeća novčana davanja obuhvataju dječiji dodatak, podršku za rođenje djeteta, naknadu za staratelje, kao i poreski kredit za djecu. Pravo na **dječiji dodatak** se odnosi na djecu starosne dobi ispod 16, odnosno 20 godina ukoliko pohađaju formalno obrazovanje. Pravo na dječiji dodatak imaju državljani zemalja koje su dio Evropskog ekonomskog prostora i oni koji rade u Ujedinjenom Kraljevstvu. Ukoliko je dohodak jednog od partnera 57.739,60 eura (50.000 £)²⁰ ili prelazi tu sumu, potrebno je platiti porez na dječiji dodatak.²¹ Zapravo, naknada se postepeno ukida za porodice gdje najmanje jedan član zarađuje godišnje preko 57.739,60 eura, a potpuno se ukida ukoliko zarada prelazi 69.287,50 eura (60.000 £).²²

Podrška za rođenje djeteta, poznata kao „podrška za materinstvo”, omogućava se roditeljima pri rođenju djeteta, te određuje na osnovu imovinskog cenzusa i ograničena je na korisnike socijalne pomoći, koji mogu dobiti jednokratnu naknadu u iznosu od 587,85 eura (500 £).²³

Pravo na **poreski kredit za djecu** imaju lica koja su odgovorna za djecu ispod 16 godina starosti, ili ispod 20 godina ukoliko pohađaju formalno obrazovanje, te nije potrebno da dato lice bude u radnom odnosu da bi konkurisalo za ovaj kredit. Osnovni iznos poreskog kredita za djecu može iznositi do 636 eura (545 £) godišnje, a može biti i veći zavisno od zarade i drugih okolnosti poput izdržavanja djeteta sa invaliditetom. Ne postoje ograničenja po pitanju visine prihoda, već visina iznosa zavisi od okolnosti partnera. Na primjer, limit je nekada 30.481 eura (26.100 £) za porodice sa jednim djetetom, ali može biti veći ukoliko se plaća briga o djeci (*approved childcare*)²⁴, ili je jedan od partnera lice sa invaliditetom. Poreski kredit za djecu obnavlja se jednom godišnje.

Sva djeca uzrasta između tri i četiri godine imaju pravo na 15 sati nedjeljnog besplatnog ranog obrazovanja, i to 38 nedjelja godišnje. U septembru 2017. godine, Vlada Ujedinjenog Kraljevstva proširila je ponudu besplatnog obrazovanja za zaposlene roditelje djece uzrasta od tri do četiri godine za dodatnih 15 sati sedmično. To porodicama sa roditeljima u radnom odnosu daje pravo na 30 sati besplatne brige o djeci u dobi od tri do četiri godine.²⁵

²⁰ Za konvertovanje nacionalnih valuta u euro korišćen je konverter Oanda, unos na URL: <http://www.oanda.com/currency/converter> (22.4.2019)

²¹ European Commission: United Kingdom – Child benefit <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1132&langId=en&intPageId=4835> (22.4.2019)

²² ECPRD upitnik br. 3375. *Financial benefits (allowance) for mothers and children*. 28. mart 2017.

²³ Gov.uk- *Sure Start Maternity Grant* <https://www.gov.uk/sure-start-maternity-grant> (22.4.2019)

²⁴ Gov.uk - *Help paying for childcare*, <https://www.gov.uk/help-with-childcare-costs> (22.4.2019)

²⁵ European Commission: United Kingdom – Policies and progress towards investing in children <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1248&intPageId=3659&> (22.4.2019)

3.3. Zemlje sa stopom fertiliteta nižom od prosjeka u 2017. godini

3.3.1. Bosna i Hercegovina

Federacija BiH

U Federaciji BiH pravo na dječiji dodatak, odnosno **dodatak na djecu**, propisano je entitetskim, ali i kantonalnim zakonodavstvom. Entitetski zakon, tj. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom²⁶, propisuje opšte pravo djece na dječiji dodatak. Porodice čiji ukupni mjesečni prihodi po članu domaćinstva ne prelaze iznos koji se definiše na nivou kantona, kao iznos minimalnih troškova života, ostvaruju pravo na dječiji dodatak. Djeca bez roditelja, djeca sa jednim roditeljem, djeca sa fizičkim ili psihičkim invaliditetom, kao i djeca sa jednim ili oba roditelja s invaliditetom, imaju pravo na dječiji dodatak bez obzira na imovinski status roditelja, odnosno staratelja. Deset kantona koji sačinjavaju Federaciju BiH zasebno odlučuju o načinu isplate ovog dodatka, kao i o njegovom iznosu. Osim dječijeg dodatka, u Federaciji BiH postoji i institut **jednokratne finansijske pomoći** za novorođeno dijete. Ova pomoć iznosi 35% prosječne plate, i isplaćuje se ukoliko su prethodno ispunjeni uslovi za primanje dječijeg dodatka. Takođe, **pomoć u prehrani djeteta** uzrasta do šest mjeseci, kao i dodatna ishrana za majke, isplaćuju se majkama koje ispunjavaju uslove za ostvarivanje prava na dječiji dodatak. U okviru ove pomoći majkama se mjesečno dostavljaju prehrambeni proizvodi u vrijednosti od najmanje 8% od prosječne zarade. Tačan iznos ove pomoći određuje kantonalno ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice.

Parlament Federacije BiH u junu 2018. godine usvojio je Zakon o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom²⁷, kojim se uređuju uslovi i način liječenja neplodnosti postupcima biomedicinski potpomognute oplodnje, kao i druga pitanja od značaja za primjenu postupaka biomedicinski potpomognute oplodnje na teritoriji Federacije. Ovim zakonom predviđa se da se obim prava na biomedicinski potpomognutu oplodnju na teret sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja, način formiranja cijene pojedinačnih postupaka biomedicinski potpomognute oplodnje, na predlog Komisije i Zavoda zdravstvenog osiguranja i reosiguranja Federacije BiH, a u saradnji sa kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja, bliže uređuju posebnim propisom koji donosi federalni ministar.

3.3.2. Finska

U Finskoj je za podršku porodicama sa djecom nadležna Institucija za socijalno osiguranje, poznatija pod nazivom Kela. Kela funkcioniše kao nezavisna institucija koja se bavi pitanjima socijalnog osiguranja, ima sopstvenu administraciju i budžet, te funkcioniše pod nadzorom Parlamenta Finske.

²⁶ Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom, „Službene novine Federacije BiH“ br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09 i 45/16.

²⁷ Zakon o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom, „Službene novine Federacije BiH“ br. 59/18.

U skladu sa finskim zakonodavstvom, **dječiji dodatak je dostupan svoj djeci do 17 godina**, i finansira se iz državnih fondova. Dječiji dodatak, na mjesečnom nivou, za jedno dijete iznosi 94,88 eura, dok je za drugo dijete 104,84 eura, za treće 133,79 eura, četvrto 153,24 eura, i svako naredno dijete 172,69 eura. Samohranim roditeljima se, u korist djeteta, dodatak povećava za 48,55 eura mjesečno.

Osim dječijeg dodatka, u Finskoj postoje i druge finansijske olakšice namijenjene roditeljima. Svako dijete ima pravo na mjesto u predškolskoj ustanovi, odnosno instituciji za dnevni boravak koju finansira lokalna, tj. opštinska vlast. Ukoliko djeca ne pohađaju takvu ustanovu, roditelji imaju **pravo na dodatak za kućnu njegu djeteta**. Osim toga, porodica čije predškolsko dijete čuva dadilja, ili pohađa privatni vrtić, ima pravo i na dodatak za privatnu njegu djeteta. U slučajevima kada se majka ili otac staraju o djetetu mlađem od tri godine, istovremeno ne radeći više od 30 sati sedmično u prosjeku, ostvaruje se pravo na dodatak za fleksibilnu njegu. Takođe, roditelji koji imaju djecu koja pohađaju prva dva razreda škole, a ne rade više od 30 sati nedjeljno, imaju pravo na dodatak za djelimičnu njegu.²⁸

Grant za materinstvo u Finskoj dostupan je ženama čija trudnoća već traje 154 dana, i koje su obavile medicinski pregled tokom prva četiri mjeseca trudnoće. Pravo na grant za materinstvo jednako ostvaruju i staratelji. Ovaj grant može biti u obliku paketa odjeće i drugih potrebnih stvari za bebu, ili u vidu jednokratne novčane isplate u iznosu od 170 eura.

Kela obezbjeđuje i **finansijsku pomoć porodicama** za vrijeme trajanja trudnoće, kao i tokom porođajskog, odnosno roditeljskog odsustva. U okviru te pomoći roditelji mogu ostvariti pravo na: majčinski dodatak i posebni majčinski dodatak, dodatak za oca, roditeljski dodatak, kao i djelimični roditeljski dodatak. Majčinski dodatak isplaćuje se u trajanju od 105 radnih dana tokom trajanja porođajskog odsustva, dok žene koje su na radnom mjestu u kontaktu sa radijacijom, hemijskim agensima ili zaraznim bolestima imaju pravo na trudničko bolovanje od trenutka kada je trudnoća potvrđena, tokom koga dobijaju posebni majčinski dodatak. Dodatak za oca isplaćuje se tokom trajanja odsustva, najviše za 54 radna dana, od čega najviše 18 radnih dana oba roditelja mogu odsustvovati sa posla. Nakon majčinskog, odnosno trudničkog odsustva, slijedi roditeljsko odsustvo, koje mogu koristiti majka ili otac djeteta, ili oboje naizmjenično. Tokom roditeljskog odsustva, Kela uplaćuje roditeljski dodatak u trajanju od 158 radnih dana. Roditelji takođe imaju mogućnost da rade polovinu radnog vremena, te da se naizmjenično staraju o djetetu. U ovim slučajevima oba roditelja ostvaruju pravo na roditeljski dodatak.²⁹

²⁸ ECPRD upitnik br. 3375, *Financial benefits (allowance) for mothers and children*, 28. mart 2017.

²⁹ Kela – Families, <https://www.kela.fi/web/en/families> (15.4.2019)

3.3.3. Grčka

U Grčkoj postoje sljedeće porodične naknade, odnosno dodaci: dodatak za nezaštićenu djecu, bonus za majčinstvo za neosigurane osobe, dječiji dodatak, kao i posebni dječiji dodatak.

Dodatak za nezaštićenu djecu isplaćuje se djeci do 16 godina koja žive sa svojim porodicama i nedostaje im roditeljska zaštita, usljed smrti, invaliditeta (67% i više), napuštanja, izdržavanja zatvorske kazne u trajanju od više od tri mjeseca, vršenja vojne službe, kao i djeci rođenoj van braka. Ovaj dodatak ne zavisi od doprinosa za osiguranje, ali se određuje na osnovu prihoda. Trenutno dodatak za nezaštićenu djecu iznosi 42,02 eura.

Bonus za majčinstvo za neosigurane osobe isplaćuje se majkama koje su u radnom odnosu, a istovremeno nemaju pravo na slično davanje od strane osiguravajuće organizacije, ili nijesu osigurane. Ovaj dodatak ne zavisi od doprinosa za osiguranje, ali se određuje na osnovu visine prihoda, i isplaćuje u iznosu od 440,20 eura, u dvije jednake rate – prije i nakon porođaja.

Dječiji dodatak isplaćuje se porodicama koje imaju jedno ili dvoje djece, pod uslovom da su korisnici bili stalno nastanjeni u Grčkoj u prethodnih deset godina. Ovaj dodatak ne zavisi od doprinosa za osiguranje, već se određuje na osnovu ukupnih porodičnih prihoda i broja djece u porodici. Dječiji dodatak isplaćuje se kvartalno, dok njegov iznos može biti do 40 eura mjesečno po djetetu.

Posebni dječiji dodatak isplaćuje se porodicama sa troje i više djece, pod uslovom da su korisnici stalno nastanjeni u Grčkoj u prethodnih deset godina, da plaćaju porez u Grčkoj, te da su njihova djeca takođe nastanjena u toj zemlji. I ovaj dodatak određuje se na osnovu visine porodičnih prihoda – konkretno, uslov za njegovo dobijanje je da ukupni godišnji prihodi porodice sa troje djece ne prelaze 45.000 eura, dok je za porodice sa četvoro djece ovaj iznos određen na 48.000 eura, koji se u slučajevima većih porodica uvećava za još 4.000 eura za svako dodatno dijete. Posebni dječiji dodatak iznosi 500 eura godišnje, i isplaćuje se u tri rate.

Žene koje odluče da se porode kod kuće, kako bi pokrile troškove, ostvaruju pravo na naknadu za porođaj. Ova naknada iznosi 900 eura za jedno dijete, 1.200 eura za blizance i 1.600 eura za trojke.³⁰

Pravo na porođiljsko odsustvo imaju zaposlene majke koje su najmanje 200 dana osigurane u posljednje dvije godine prije očekivanog ili stvarnog datuma porođaja. Porođiljsko odsustvo se koristi 56 dana prije porođaja i 63 dana nakon rođenja djeteta (tj. 119 dana porođiljskog odsustva). Jedan od dva roditelja ima pravo na skraćeno radno vrijeme 30 ili 18 mjeseci nakon porođaja ili usvajanja.³¹

³⁰ European Commission: Greece – Family benefits

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1112&langId=en&intPageId=4560> (13.5. 2019)

³¹ European Commission: Greece - Maternity/Paternity Benefits

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1112&langId=en&intPageId=4561> (13.5. 2019)

3.3.4. Hrvatska

Od 1995. godine Hrvatska je usvojila nekoliko dokumenata koji se odnose na demografsku politiku sa ciljem podsticanja povećanja fertiliteta. Prvi od njih je Nacionalni program demografskog razvoja iz 1996. godine, zatim Nacionalna porodična politika iz 2003. godine, i *Nacionalna populaciona politika*³² koju je 2006. godine usvojio hrvatski Parlament (Hrvatski sabor). Osnovni cilj Nacionalne populacione politike je podmlađivanje i rast stanovništva u Republici Hrvatskoj kao odgovor na nepovoljnu demografsku situaciju u oblasti prirodnog kretanja stanovništva. Nacionalnom populacionom politikom predviđeno je preduzimanje niza sistemskih mjera u sedam osnovnih, međusobno zavisnih oblasti. Propisan je niz mjera u oblastima: održivog ekonomskog razvoja, sistema podrške porodici, poreskih olakšica, usklađivanja porodičnog i poslovnog života, brige o djeci, i zdravstvene zaštite majke i djeteta.

Postavljeni ciljevi iz oblasti održivog ekonomskog razvoja su:

- stvaranje pretpostavki za rješavanje stambenih problema, posebno mladih i porodica sa djecom;
- smanjenje trenda iseljavanja stanovništva u vitalnoj životnoj dobi;
- obezbjeđivanje veće uključenosti građana sa otežanim faktorima zapošljavanja u svijet rada;
- obezbjeđivanje cjeloživotnog obrazovanja dugotrajno nezaposlenih osoba;
- podizanje konkurentnosti roditelja sa otežanim faktorima zapošljavanja na tržištu rada;
- obezbjeđivanje uslova za povoljno kreditiranje porodičnog preduzetništva;
- utvrđivanje prioriteta za dodjelu poljoprivrednih zemljišta porodičnim poljoprivrednim domaćinstvima;
- smanjenje neuravnoteženosti u razvoju pojedinih oblasti i obezbjeđivanje dostupnosti obrazovanja;
- obezbjeđivanje kvalitetne saobraćajne povezanosti centralnih naselja.

Ciljevi iz oblasti podrške porodici su:

- unapređenje i proširivanje sistema podrške porodici;
- osiguravanje kvalitativne promjene u finansijskoj organizaciji života porodice;
- redefinisanje uloge i značaja dosadašnjeg sistema podrške porodici;
- omogućavanje dostupnosti usluga svim porodicama u jednakoj mjeri;
- omogućavanje slobodnog izbora u načinu korišćenja roditeljskog odsustva;
- stvaranje pretpostavki za kvalitetan porodični život i kvalitetno roditeljstvo.

³² Nacionalna populacijska politika, „Narodne novine“ br. 132/2006, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_12_132_2957.html (12.14.2019)

Ciljevi iz oblasti poreskih olakšica su:

- unapređenje i proširenje sistema postojećih poreskih olakšica;
- uključenje poreskih olakšica za rješavanje stambenog pitanja na osnovu broja djece, razrađivanje sistema porodičnih kredita za oblasti od posebnog državnog interesa, ruralne i depopulacijske oblasti;
- unapređenje kvaliteta porodičnog života;
- usklađivanje poreskih olakšica sa pravnom tekovinom EU.

Ciljevi iz oblasti usklađivanja porodičnog i poslovnog života su:

- stvaranje pretpostavki za punu zaposlenost radno sposobnog stanovništva;
- obezbjeđivanje bolje usklađenosti porodičnog i poslovnog života;
- obezbjeđivanje pune rodne ravnopravnosti;
- obezbjeđivanje uslove s ciljem olakšavanja ulaska i izlaska sa tržišta rada, posebno ženama;
- podsticanje implementacije fleksibilnih oblika rada uređenih radnim zakonodavstvom.

Ciljevi iz oblasti brige o djeci su:

- stvaranje prostornih, ljudskih i drugih preduslova za odgovarajuću brigu o djeci, prilagođenu različitim potrebama roditelja i djece, kao i uzrastu djece;
- podizanje kvaliteta institucionalne i vaninstitucionalne brige o djeci;
- obezbjeđivanje jednakog pristupa uslugama namijenjenih djeci na teritoriji Republike Hrvatske;
- osnaživanje društvene brige o djeci,
- poboljšanje kvaliteta života djece iz brojnijih porodica.

Ciljevi iz oblasti zdravstvene zaštite majke i djeteta su:

- zaustavljanje negativnog trenda i stvaranje pozitivnog trenda vitalnih procesa u Hrvatskoj;
- povećanje stope fertiliteta;
- smanjenje smrtnosti novorođenčadi, odojčadi i djece;
- stvaranje preduslova za bolju i dostupniju zdravstvenu zaštitu, a posebno zdravstvenu zaštitu majke i djeteta;
- povećanje kvaliteta zdravstvene zaštite za majke i djecu;
- poboljšanje pokrivenosti i kvaliteta u oblasti biološko-socijalnih i medicinskih faktora koji utiču na začecje, tok trudnoće i uspješnost porođaja;
- poboljšavanje povezanosti porodica, stručnjaka i stručnih službi koje rade na zbrinjavanju djece kako bi se stvorili preduslovi za kvalitetno roditeljstvo.

Zakonom o dječijem dodatku³³, u Hrvatskoj je predviđeno pravo na novčano primanje koje koristi roditelj ili drugo lice radi podrške izdržavanju i odgajanju djece, i koje se stiče i ostvaruje u zavisnosti od visine ukupnog prihoda članova domaćinstva korisnika,

³³ Zakon o doplatku za djecu, Narodne novine 94/01, 138/06, 107, 07, 37/08, 61/11, 112/12, 82/15 i 58/18, <https://www.zakon.hr/z/475/zakon-o-doplatku-za-djecu> (14.4.2019)

kao i ostalih uslova koji su predviđeni Zakonom³⁴. Pravo na dodatak imaju djeca do svoje 15. godine, ukoliko upišu i redovno pohađaju srednju školu, kada se to pravo produžava do kraja školske godine u kojoj je dijete napunilo 19 godina.

Pored dječijeg dodatka, postoje i druge naknade, uključujući minimalnu garantovanu naknadu za samce i domaćinstva, naknade u vezi sa obrazovanjem, kao i naknade za roditelje, odnosno staratelje.

Zakonom o porodijskim i roditeljskim podrškama³⁵ je propisano pravo roditelja i sa njima izjednačenih osoba koje se brinu o djetetu na vremensku i novčanu podršku. Vremensku podršku prema ovom Zakonu čine odsustva, poštete od rada i propisano vrijeme za brigu o djetetu, dok je novčana podrška naknada plate, novčana pomoć i jednokratna novčana podrška za novorođenče. Jednokratnu novčanu podršku za novorođenče mogu ostvariti sve grupe korisnika. Podrška se ostvaruje pri rođenju djeteta, a ona iznosi 70% budžetske osnovice. Važno je pomenuti da pojedine opštine i gradovi, udruženja i fondacije takođe isplaćuju jednokratne naknade za rođenje djeteta, čiji iznosi su različiti.

Zakonom o porezu na dohodak³⁶ predviđeno je da svaki poreski obveznik ima pravo na odbitak, tj. neoporezivi dio dohotka, za svakog člana porodice kojeg izdržava. Prema ovom zakonu, za prvo dijete koeficijent ličnog odbitka iznosi 0,7 ili 235,18 eura³⁷ (1.750,00 kuna), za drugo dijete 1,0 ili 335,97 eura (2.500,00 kuna), za treće dijete 1,4 ili 470,36 eura (3.500 kuna), za četvrto dijete 1,9 ili 638,35 eura (4.750 kuna), za peto dijete 2,5 ili 839,93 eura (6.250 kuna), za šesto dijete 3,2 ili 1.075,11 eura (8.000 kuna), za sedmo 4,0 ili 1.343,89 eura (10.000 kuna), za osmo 4,9 ili 1.646,27 eura (12.250 kuna), i za deveto dijete 5,9 ili 1.982,24 eura (14.750 kuna). U smislu ovog zakona, izdržavanim članom uže porodice i izdržavanom djecom smatraju se fizička lica čiji oporezivi prihodi, prihodi na koje se ne plaća porez i drugi prihodi koji se u smislu ovog zakona ne smatraju dohotkom, ne prelaze iznos od 2.015,84 eura (15.000 kuna) na godišnjem nivou kao šestostruki iznos osnovice ličnog odbitka.

3.3.5. Italija

U Italiji se finansijska pomoć porodicama sa djecom naziva **porodičnim dodatkom** (*L'Assegno per il nucleo familiare – ANF*), na koji imaju pravo sljedeće kategorije građana: zaposleni, zaposleni u italijanskim kompanijama koje posluju u zemlji ili inostranstvu, penzioneri i primaoci novčanih sredstava od zaposlenja.

³⁴ Za ostvarivanje prava na dječiji dodatak, vanbračna zajednica izjednačava se sa bračnom zajednicom.

³⁵ Zakon o rodiljnim i roditeljskim potporama, Narodne novine br. 85/08, 110/08, 34/11, 54/13, 152/14 i 59/17, <https://www.zakon.hr/z/214/Zakon-o-rodiljnim-i-roditeljskim-potporama> (15.4.2019).

³⁶ Zakon o porezu na dohodak, Narodne novine br. 115/16, 106/18, <https://www.zakon.hr/z/85/Zakon-o-porezu-na-dohodak> (12.4.2019)

³⁷ Za konvertovanje nacionalnih valuta u euro korišćen je konverter Oanda, unos na URL: <http://www.oanda.com/currency/converter> (15.4.2019)

Takođe, u Italiji postoji i naknada, odnosno **bonus za rođenje** (*bonus bebè*), koja se isplaćuje majkama, odnosno njihovim domaćinstvima čiji mjesečni prihodi ne prelaze određenu granicu³⁸, tokom prve godine života novorođenog djeteta, ili tokom prve godine od datuma usvajanja djeteta. Trenutni iznos ovog bonusa je 80 eura, odnosno 160 eura mjesečno za prvo dijete, u zavisnosti od imovinskog stanja domaćinstva, dok se za svako naredno dijete iznos bonusa uvećava za 20%.³⁹

Pored toga postoje i vaučeri za podizanje djeteta, koji se dodjeljuju po isteku porodiljskog odsustva, kao pomoć za pokrivanje dodatnih troškova u vezi sa podizanjem djeteta (kao npr. usluge vrtića ili čuvanja djece).⁴⁰

3.3.6. Kipar

Na Kipru pravo na dječiji dodatak ostvaruju porodice koje su u prethodnih pet godina imale prebivalište na teritoriji te države. Djeca imaju pravo na dječiji dodatak do navršених 18 godina, osim u sljedećim izuzetnim slučajevima: do 19 godina ukoliko su učenici srednje škole, do 21 godine ukoliko su aktivni u kiparskim vojnim snagama, dok ne postoji starosna granica kada su u pitanju osobe koje nijesu sposobne da se staraju o sebi. Pravo na ovaj dodatak ostvaruju porodice čiji bruto godišnji prihod ne prelazi 49.000 eura (za porodice sa jednim djetetom), odnosno 59.000 eura (za porodice sa dvoje djece) dok se za svako naredno dijete dodaje 5.000 eura. Dječiji dodatak se ne isplaćuje ni u slučajevima kada vrijednost porodične imovine, uključujući nekretnine, akcije, obveznice, hartije od vrijednosti i depozite, prelazi iznos od 1.200.000 eura.

Porodice sa jednim roditeljem koje primaju dječiji dodatak stiču pravo na jednoroditeljsku naknadu za svako dijete koje izdržavaju, pod uslovom da samohrani roditelj i dijete ispunjavaju uslov prebivališta. Ova naknada iznosi 180 eura (za porodice čiji su godišnji prihodi manji od 39.000 eura), odnosno 160 eura (za porodice čiji su godišnji prihodi između 39.000 i 49.000 eura).⁴¹

Porodiljska naknada se isplaćuje majci djeteta prilikom rođenja živog djeteta ili mrtvorodenog nakon trudnoće od najmanje 28 nedelja. Ova naknada iznosi 544,08 eura po djetetu (za 2018. godinu). Neudate žene koje su se porodile i boravile na Kipru u prethodnih 12 mjeseci imaju pravo na posebnu jednokratnu naknadu u istom iznosu koja se isplaćuje po rođenju djeteta.⁴²

³⁸ U Italiji se za računanje imovinskog stanja porodice, odnosno domaćinstva, koristi ekvivalentni indikator ekonomske situacije (*L'indicatore della situazione economica equivalente - ISEE*), koji uzima u obzir prihode, imovinu i sastav domaćinstva.

³⁹ La legge per tutti, *Bonus bebè 2019: come funziona*, <https://www.laleggepertutti.it/255480-bonus-bebe-2019-come-funziona> (16.4.2019)

⁴⁰ European Commission: Italy – Family benefits
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1116&langId=en&intPageId=4617> (16.4.2019)

⁴¹ European Commission: Cyprus – Child benefit
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1105&langId=en&intPageId=4999> (13.5.2019)

⁴² European Commission: Cyprus – Maternity benefits
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1105&langId=en&intPageId=5000> (13.5.2019)

3.3.7. Malta

Na Malti je, pored dječijeg dodatka, za podršku porodicama sa djecom namijenjena i dodatna podsticajna mjera: naknada za zaposlene roditelje.

Dječiji dodatak isplaćuje se svakoj porodici koja ima mjesto prebivališta u ovoj zemlji, a čiji su članovi djeca uzrasta do 16 godina. Iznos dodatka računa se kao razlika iznosa od 24.924 eura i ukupnog prihoda oba roditelja ostvarenog u prethodnoj godini, koja se potom množi sa 6%. Minimalni iznos prihoda iznosi 5.659 eura, te se svaki niži iznos prihoda računa u tom iznosu. U slučajevima kada ukupni prihod prelazi utvrđeni iznos, isplaćuje se minimalni iznos od 450 eura godišnje po djetetu. Sa druge strane, maksimalni iznos dodatka je 22,23 eura za jedno dijete, 44,46 eura za dvoje djece, 66,69 eura za troje djece, 88,92 eura za četvero djece, te dodatnih 22,23 eura za svako naredno dijete. Djeca starija od 16 godina takođe mogu ostvariti pravo na dječiji dodatak ukoliko pohađaju redovno obrazovanje ili obuku, ili obavljaju neplaćene, tj. volonterske poslove.

Naknada za zaposlene roditelje isplaćuje se sljedećim kategorijama korisnika:

- parovima u kojima su oba partnera zaposlena, čiji su kombinovani godišnji neto prihodi između 10.000 i 24.000 eura, s tim da prihodi jednog partnera nijesu manji od 3.000 eura, i koji žive sa djecom mlađom od 23 godine;
- parovima u kojima je jedan od partnera zaposlen, sa godišnjim neto prihodima između 6.600 i 16.500 eura, i koji žive sa djecom mlađom od 23 godine;
- samohranim roditeljima sa godišnjim neto prihodima između 6.600 i 16.500 eura, koji žive sa djecom mlađom od 23 godine.⁴³

Iznos naknade za zaposlene roditelje određuje se u zavisnosti od visine porodičnih prihoda, te su njeni iznosi za 2019. godinu bili sljedeći:

- između 2,40 i 10,58 eura sedmično za parove u kojima je jedan partner zaposlen;
- između 2,88 i 25 eura sedmično za parove u kojima su oba partnera zaposlena;
- između 1,92 i 25 eura sedmično za samohrane roditelje.⁴⁴

3.3.8. Srbija

Sa ciljem sprovođenja populacione politike, Vlada Srbije, u martu 2018. godine, usvojila je Strategiju podsticanja rađanja⁴⁵, kojom je zamijenjen istoimeni strateški dokument usvojen 2008. godine. Opšti cilj ove Strategije je dostizanje održivog demografskog razvoja Srbije u dugoročnoj perspektivi, dok su kao posebni ciljevi, u funkciji dostizanja opšteg, predviđeni sljedeći ciljevi:

- ublažavanje ekonomske cijene podizanja djeteta;
- usklađivanje rada i roditeljstva;
- snižavanje psihološke cijene roditeljstva;

⁴³ European Commission: Malta – Family benefits, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1121&langId=en&intPageId=4690> (13.5.2019)

⁴⁴ Department of Social Security - Schedule of Benefits Rates, <https://dssservices.gov.mt/BenefitPaymentRates.aspx> (13.5.2019)

⁴⁵ Strategija podsticanja rađanja, „Službeni glasnik RS“ br. 25/2018, <http://www.mdpp.gov.rs/doc/strategije/Strategija-podsticanja-radjanja-2018.pdf> (10.4.2019)

- očuvanje i unapređenje reproduktivnog zdravlja;
- rješavanje problema neplodnosti;
- „ka zdravom materinstvu“;
- populaciona edukacija;
- aktiviranje lokalne samouprave.

U okviru posebnog cilja ublažavanja ekonomske cijene podizanja djeteta, kao pojedinačni ciljevi predviđeni su smanjenje direktnih troškova podizanja djece i finansijske mjere za podsticanje rađanja, te podsticaji u sferi stanovanja. Kada je u pitanju posebni cilj usklađivanja rada i roditeljstva, pojedinačni ciljevi su usklađivanje roditeljskog i profesionalnog domena, kao i usklađivanje rada i roditeljstva putem zbrinjavanja djece zaposlenih roditelja. Kada je u pitanju snižavanje psihološke cijene roditeljstva, pojedinačni ciljevi su snižavanje psihološke cijene materinstva mjerama koje regulišu usklađivanje rada i roditeljstva, isticanje značaja uloge oca u podizanju djeteta, snižavanje psihološke cijene roditeljstva olakšavanjem vođenja domaćinstva, te jačanje kompetencije za ispunjavanje bračne i roditeljske uloge. Što se tiče očuvanja i unapređenja reproduktivnog zdravlja, kao pojedinačni ciljevi navedeni su promovisanje zdravih stilova života, promocija reproduktivnog zdravlja adolescenata, kao i sprečavanje oboljenja reproduktivnog sistema. U okviru rješavanja problema neplodnosti, kao pojedinačni cilj navedeno je pružanje stručne pomoći vezane za problem neplodnosti, dok u sklopu posebnog cilja „ka zdravom materinstvu“ postoje sljedeći pojedinačni ciljevi: poboljšanje kvaliteta zdravstvene zaštite tokom trudnoće, poboljšanje kvaliteta zdravstvene zaštite tokom porođaja, te podrška bezbjednom materinstvu, zdravom rastu i razvoju novorođenčeta i malog djeteta. U sklopu populacione edukacije predviđeno je osnaživanje sistema obrazovanja i vaspitanja kao ključnog nosioca i realizatora programa populacione edukacije, kao i proširivanje učesnika procesa edukacije o populacionim pitanjima van sistema obrazovanja i vaspitanja, dok se pod aktiviranjem lokalne samouprave podrazumijeva uspostavljanje efikasnije populacione politike u lokalnoj samoupravi.

U Srbiji su pitanja u vezi sa poboljšanjem uslova za zadovoljavanje osnovnih potreba djece, posebnim podsticajem rađanju djece, kao i podrškom materijalno ugroženim porodicama sa djecom, porodicama sa djecom sa smetnjama u razvoju i djeci bez roditeljskog staranja, predviđeni Zakonom o finansijskoj podršci porodici sa djecom. Kada su u pitanju naknade za rađanje djece, u skladu sa Zakonom o finansijskoj podršci porodici sa djecom, pravo na ovu naknadu, odnosno **roditeljski dodatak**, ostvaruje majka za prvo, drugo, treće i četvrto dijete, pod uslovom da je državljanica Srbije i da ima prebivalište u toj zemlji. Ovo pravo može ostvariti i majka koja je strana državljanica i ima status stalno nastanjenog stranca, pod uslovom da je dijete rođeno na teritoriji Srbije.

Izuzetno, ako majka koja ima troje djece u sljedećem porođaju rodi dvoje ili više djece, ostvariće pravo na roditeljski dodatak i za svako rođeno dijete u tom porođaju, a na osnovu posebnog rješenja ministarstva nadležnog za socijalna pitanja. Redosljed rođenja utvrđuje se prema broju živorođene djece majke u momentu podnošenja zahtjeva za ostvarivanje prava na roditeljski dodatak.

Pravo na roditeljski dodatak ostvaruje majka koja neposredno brine o djetetu za koje je podnijela zahtjev, čija djeca prethodnog reda rođenja nijesu smještena u ustanovu socijalne zaštite, hraniteljsku, starateljsku porodicu ili data na usvajanje, i koja nije lišena roditeljskog prava u odnosu na djecu prethodnog reda rođenja. Ovo pravo se izuzetno priznaje i ukoliko je dijete prethodnog reda rođenja smješteno u ustanovu zbog potrebe kontinuirane zdravstvene zaštite i njege, a po prethodno pribavljenom mišljenju ministarstva nadležnog za socijalna pitanja.

Uz zahtjev za ostvarivanje prava na roditeljski dodatak za majku koja je strana državljanica podnosi se i uvjerenje nadležne službe iz zemlje čija je državljanica, o ispunjenosti navedenih zakonskih uslova. Pravo na roditeljski dodatak, ako ispunjava uslove, može ostvariti i otac djeteta, ukoliko je majka djeteta strana državljanica, nije živa, napustila je dijete, lišena je roditeljskog prava, ili je iz objektivnih razloga spriječena da neposredno brine o djetetu. Uslovi za ostvarivanje prava na roditeljski dodatak utvrđuju se u odnosu na dan podnošenja zahteva, dok se roditeljski dodatak uvećava za paušal za nabavku opreme za dijete.

Roditeljski dodatak za prvo dijete rođeno 1. jula 2018. godine i kasnije utvrđuje se u visini od 845 eura (100.000 dinara)⁴⁶, i isplaćuje se jednokratno.

Roditeljski dodatak za drugo dijete rođeno 1. jula 2018. godine i kasnije utvrđuje se u visini od 2.029 eura (240.000 dinara), i isplaćuje se u 24 jednake mjesečne rate od po 84,33 eura (10.000 dinara).

Roditeljski dodatak za treće dijete rođeno 1. jula 2018. godine i kasnije utvrđuje se u visini od 12.173 eura (1.440.000 dinara), i isplaćuje se u 120 jednakih mjesečnih rata od po 101,44 eura (12.000 dinara).

Roditeljski dodatak za četvrto dijete rođeno 1. jula 2018. godine i kasnije utvrđuje se u visini od 18.259 eura (2.160.000 dinara) i isplaćuje se u 120 jednakih mjesečnih rata od po 152,16 eura (18.000 dinara).

Iznos roditeljskog dodatka u slučajevima kada majka koja ima troje djece u sljedećem porođaju rodi dvoje ili više djece isplaćuje se u iznosu utvrđenom za četvrto dijete.

Paušal za nabavku opreme za dijete za djecu rođenu 1. jula 2018. godine i kasnije, koji se isplaćuje zajedno sa jednokratnim iznosom roditeljskog dodatka za prvo dijete, odnosno prvom ratom roditeljskog dodatka za drugo, treće i četvrto dijete, iznosi 42,27 eura (5.000 dinara).

Roditeljski dodatak i paušal za nabavku opreme za dijete usklađuju se 1. januara i 1. jula, počev od 2019. godine, na osnovu podataka državnog organa nadležnog za poslove statistike, sa kretanjem indeksa potrošačkih cijena na teritoriji Srbije u prethodnih šest

⁴⁶ Za konvertovanje nacionalnih valuta u euro korišćen je konverter Oanda, unos na URL: <http://www.oanda.com/currency/converter> (17.4.2019)

mjeseci, a njihov nominalni iznos utvrđuje rješenjem ministar nadležan za socijalna pitanja. Visina roditeljskog dodatka utvrđuje se u odnosu na dan rođenja djeteta.

Zahtjev za ostvarivanje prava na roditeljski dodatak podnosi majka, odnosno otac djeteta odmah nakon rođenja u zdravstvenoj ustanovi u kojoj je dijete rođeno, ili direktno nadležnom organu najkasnije do navršenih godinu dana života djeteta. Zahtjev podnijet u zdravstvenoj ustanovi, na osnovu ovlašćenja majke, odnosno oca djeteta, ovlašćeni radnik zdravstvene ustanove šalje nadležnom organu elektronskim putem, u skladu sa zakonom kojim se uređuju elektronski dokumenti i usluge od povjerenja u elektronskom poslovanju.

Ukoliko u toku isplate prava na roditeljski dodatak koja se vrši u mjesečnim ratama korisnik prava napusti dijete ili umre, prekida se dalja isplata prava do odluke ministarstva nadležnog za socijalna pitanja. Ukoliko u toku isplate prava na roditeljski dodatak koja se vrši u mjesečnim ratama dijete umre, prekida se dalja isplata prava. Izuzetno, za treće i četvrto dijete koje je umrlo u toku isplate prava vrši se isplata jednokratnog iznosa od 1.690 eura (200.000 dinara).

Ovaj jednokratni iznos takođe se usklađuje 1. januara i 1. jula, počev od 2019. godine, na osnovu podataka državnog organa nadležnog za poslove statistike, sa kretanjem indeksa potrošačkih cijena na teritoriji Srbije u prethodnih šest mjeseci, a njegov nominalni iznos utvrđuje rješenjem ministar nadležan za socijalna pitanja.

Ukoliko u toku isplate prava na roditeljski dodatak koja se vrši u mjesečnim ratama dođe do razvoda braka ili prestanka vanbračne zajednice, prekida se dalja isplata prava do odluke ministarstva nadležnog za socijalna pitanja. Ukoliko se u toku isplate prava na roditeljski dodatak koja se vrši u mjesečnim ratama utvrdi da djeca nijesu vakcinisana u skladu sa propisima u oblasti zdravstvene zaštite Srbije, prekida se dalja isplata prava do odluke ministarstva nadležnog za socijalna pitanja. Takođe, ako se u toku isplate prava na roditeljski dodatak koja se vrši u mjesečnim ratama utvrdi da dijete ne živi na teritoriji Srbije, prekida se dalja isplata prava do odluke ministarstva nadležnog za socijalna pitanja.

Ako se u toku isplate prava na roditeljski dodatak koja se vrši u mjesečnim ratama utvrdi da djeca predškolskog uzrasta ne pohađaju pripremni predškolski program u okviru sistema predškolskog vaspitanja i obrazovanja na teritoriji Srbije, prekida se dalja isplata prava do odluke ministarstva nadležnog za socijalna pitanja. Takođe, ukoliko se u toku isplate prava na roditeljski dodatak koja se vrši u mjesečnim ratama utvrdi da se djeca osnovnoškolskog uzrasta ne školuju u okviru sistema osnovnoškolskog obrazovanja Srbije i redovno ne pohađaju nastavu na teritoriji te države, prekida se dalja isplata prava do odluke ministarstva nadležnog za socijalna pitanja. U svim navedenim slučajevima, ministarstvo nadležno za socijalna pitanja odluku o daljoj isplati roditeljskog dodatka donosi u roku od 15 dana od dana dostavljanja predmeta.

Roditeljski dodatak ne može se ostvariti, ako novorođeno dijete majke za koje se podnosi zahtjev i njena deca prethodnog reda rođenja, nijesu vakcinisana u skladu sa propisima u oblasti zdravstvene zaštite Srbije. Činjenica da je dijete vakcinisano u skladu

sa propisima u oblasti zdravstvene zaštite Srbije utvrđuje se na osnovu izjave podnosioca zahtjeva. Činjenica da je dijete vakcinisano u skladu sa propisima provjerava se jednom godišnje, na osnovu podataka sadržanih u evidenciji o imunizaciji.

Roditeljski dodatak može ostvariti majka čija djeca predškolskog uzrasta žive na teritoriji Srbije i pohađaju pripremni predškolski program u okviru sistema predškolskog vaspitanja i obrazovanja na teritoriji ove zemlje. Roditeljski dodatak može ostvariti i majka čija djeca osnovnoškolskog uzrasta žive na teritoriji Srbije i školuju se i redovno pohađaju nastavu u okviru sistema osnovnoškolskog obrazovanja u toj zemlji. Činjenica da dijete pohađa pripremni predškolski program u okviru sistema predškolskog vaspitanja i obrazovanja i redovno pohađa osnovnu školu u okviru sistema osnovnoškolskog obrazovanja utvrđuje se na osnovu izjave podnosioca zahtjeva, a nadležni organ provjerava podatke po službenoj dužnosti, najmanje jednom godišnje, sa odgovarajućom predškolskom ustanovom, odnosno osnovnom školom.

Roditeljski dodatak ne može se ostvariti ako roditelji u momentu podnošenja zahtjeva žive u inostranstvu. Roditeljski dodatak ne može ostvariti ni majka koja je strana državljanica, ukoliko je u zemlji čija je državljanica ostvarila isto ili slično pravo za dijete za koje je podnesen zahtjev.⁴⁷

3.3.9. Španija

U Španiji postoje sljedeće finansijske mjere koje za svrhu imaju podsticanje fertiliteta: dodatak za djecu, naknada za velike porodice, porodice sa jednim roditeljem ili majke sa invaliditetom, kao i naknada za višestruko rađanje ili usvajanje.

Dodatak za djecu uslovljen je određenom gornjom granicom primanja, dok se isplaćuje za svako izdržavano dijete, kao i za punoljetnu djecu sa invaliditetom od najmanje 65%. Kako bi se ostvarilo pravo na ovaj dodatak, lični prihodi ne smiju prelaziti 11.605,77 eura, odnosno 17.467,40 eura kada su u pitanju porodice sa troje i više djece. Iznosi ovog dodatka prikazani su u sljedećoj tabeli:

Djeca ili djeca pod starateljstvom ispod 18 godina starosti.	291 euro godišnje po djetetu. Postoje utvrđeni limiti prihoda, od kojih zavisi iznos naknada.
Djeca ili djeca pod starateljstvom ispod 18 godina starosti sa minimalnim invaliditetom od 33%.	1.000 eura godišnje po djetetu. Ne postoje utvrđeni limiti prihoda kada su u pitanju lica sa invaliditetom
Izdržavana djeca iznad 18 godina starosti sa minimalnim invaliditetom od 65% .	4.438,80 godišnje po izdržavanom djetetu. Ne postoje utvrđeni limiti prihoda.
Izdržavana djeca iznad 18 godina starosti sa minimalnim invaliditetom od 75%.	6.658,80 eura godišnje po izdržavanom djetetu. Ne postoje utvrđeni limiti prihoda.

⁴⁷ Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom, „Službeni glasnik RS“ br. 113/2017 i 50/2018, <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-finansijskoj-podrsци-porodici-sa-decom.html> (8.4.2019)

Kada je u pitanju naknada za velike porodice, porodice sa jednim roditeljem ili majke sa invaliditetom, on se isplaćuje jednokratno i pod određenim uslovima, i to u iznosu od 1.000 eura. Pravo na ovu isplatu mogu ostvariti porodice koje dobiju treće dijete, samohrani roditelji, kao i majke sa invaliditetom od najmanje 65%.

Kako bi ostvario pravo na naknadu za višestruko rađanje ili usvajanje, koja se isplaćuje kao jednokratna pomoć, podnosilac zahtjeva treba da bude državljanin Španije, kao i da nema pravo da traži slične naknade u okviru drugog programa socijalne zaštite. Ukoliko jedno od djece ima minimalni invaliditet od 33%, podnosilac zahtjeva dobija naknadu kao da ima još jedno dijete (npr. ukoliko ima troje djece od kojih jedno ima invaliditet, prima naknadu kao da ima četvoro djece). Iznos naknade zavisi od broja djece. Iznosi ove naknade za 2018. godinu bili su sljedeći: 2.943,60 eura za dvoje djece, 5.887,20 eura za troje djece, odnosno 8.830,80 eura za četvoro ili više djece.⁴⁸

⁴⁸ European Commission: Spain – Other benefits
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1129&langId=en&intPageId=4790> (13.5.2019)

IZVORI INFORMACIJA

*Zavod za statistiku Crne Gore, *Projekcije stanovništva Crne Gore do 2060. godine sa strukturnom analizom stanovništva Crne Gore*, mart 2014. godine

<https://www.monstat.org/userfiles/file/publikacije/Demografska%20analiza%20-%20za%20sajt%2028%20%20mart.pdf> (13.5.2019)

**Wertheimer-Baletić, A. (2005), *Populacijska politika u razvijenim europskim zemljama*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti,

<http://www.hazu.hr/~azrnic/eRad492/Rad492WertheimerB.pdf> (13.5.2019)

Davies, Ron (2013), Library of the European Parliament, *Promoting fertility in the EU – Social policy options for Member States*,

[https://eige.europa.eu/docs/2047_LDM_BRI\(2013\)130519_REV2_EN.pdf](https://eige.europa.eu/docs/2047_LDM_BRI(2013)130519_REV2_EN.pdf) (13.5.2019)

All you need to know about the latest in Hungary's pro-family policy, Fidesz, <https://fidesz-eu.hu/en/all-you-need-to-know-about-the-latest-in-hungarys-pro-family-policy/> (11.4.2019)

Borger.dk - <https://www.borger.dk/familie-og-boern/Skilsmisses-og-familiebrud/Saerlige-bidrag?NavigationTaxonomyId=9622b289-c76a-4d7f-8e05-b2f6efe8a839> (23.4.2019)

Code de la sécurité sociale (konsolidovana verzija od 5. aprila 2019. godine)

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006073189> (16.4.2019)

Department of Social Security - Schedule of Benefits Rates,

<https://dssservices.gov.mt/BenefitPaymentRates.aspx> (13.5.2019)

ECPRD upitnik br. 3217, *Support of the family policy*, 14. oktobar 2016.

ECPRD upitnik br. 3375. *Financial benefits (allowance) for mothers and children*. 28. mart 2017

European Commission: Cyprus – Child benefit

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1105&langId=en&intPageId=4999> (13.5.2019).

European Commission: Cyprus – Maternity benefits

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1105&langId=en&intPageId=5000> (13.5.2019).

European Commission: Denmark – Child benefits

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1107&langId=en&intPageId=4485> (23.4.2019)

European Commission: France – Family allowances

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1110&langId=en&intPageId=4532> (16.4.2019)

European Commission: Greece – Family benefits

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1112&langId=en&intPageId=4560> (13.5.2019)

European Commission: Greece - Maternity/Paternity Benefits

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1112&langId=en&intPageId=4561> (13.5.2019)

European Commission: Ireland – Child benefit

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1115&langId=en&intPageId=4601> (24.4.2019)

European Commission: Ireland – Other family benefits

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1115&langId=en&intPageId=4603> (24.4.2019)

European Commission: Italy – Family benefits

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1116&langId=en&intPageId=4617> (16.4.2019)

European Commission: Malta – Family benefits,

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1121&langId=en&intPageId=4690> (13.5.2019)

European Commission: Spain – Other benefits

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1129&langId=en&intPageId=4790> (13.5.2019)

European Commission: Sweden – Policies and progress towards investing in children

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1248&langId=en&intPageId=3658> (22.4.2019)

European Commission: United Kingdom – Child Benefit

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1132&langId=en&intPageId=4835> (22.4.2019)

European Commission: United Kingdom – Family-related benefits

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1132&langId=en&intPageId=4836> (22.4.2019)

European Commission: United Kingdom – Policies and progress towards investing in children

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1248&intPageId=3659&> (22.4.2019)

Eurostat – Fertility Statistics,

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Fertility_statistics (14.5.2019)

Finansijska podrška djeci i porodicama, Istraživački centar Skupštine Crne Gore, april 2017,

<http://skupstina.me/images/dokumenti/biblioteka-i-istrazivanje/2017/24.pdf>

Gov.uk- Sure Start Maternity Grant <https://www.gov.uk/sure-start-maternity-grant> (22.4.2019)

Gov.uk - Help paying for childcare <https://www.gov.uk/help-with-childcare-costs> (22.4.2019)

Kela – Families, <https://www.kela.fi/web/en/families> (15.4.2019)

La legge per tutti, Bonus bebè 2019: come funziona, https://www.laleggepertutti.it/255480_bonus-bebe-2019-come-funziona (16.4.2019)

Nacionalna populacijska politika, „Narodne novine“ br. 132/2006,

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_12_132_2957.html (12.14.2019)

OANDA Currency Converter, <http://www.oanda.com/currency/converter> (15.4.2019)

Strategija podsticanja rađanja, „Službeni glasnik RS“ br. 25/2018,

<http://www.mdpp.gov.rs/doc/strategije/Strategija-podsticanja-radjanja-2018.pdf> (10.4.2019)

Zakon o doplatku za djecu, „Narodne novine“ br. 94/01, 138/06, 107, 07, 37/08, 61/11, 112/12 i 82/15

<https://www.zakon.hr/z/475/zakon-o-doplatku-za-djecu> (14.4.2019)

Zakon o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom, „Službene novine Federacije BiH“ br. 59/18.

Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom, „Službeni glasnik RS“, br. 113/17 i 50/18,

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_finansijskoj_podrsci_porodici_sa_decom.html (8.4.2019)

Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom, „Službene novine Federacije BiH“ br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09 i 45/16.

Zakon o porezu na dohodak, „Narodne novine“ br. 115/16, 106/18, <https://www.zakon.hr/z/85/Zakon-o-porezu-na-dohodak> (12.4.2019)

Zakon o rodiljnim i roditeljskim potporama, „Narodne novine“ br. 85/08, 110/08, 34/11, 54/13, 152/14 i 59/17, <https://www.zakon.hr/z/214/Zakon-o-rodiljnim-i-roditeljskim-potporama> (15.4.2019)

Zakon o socijalnoj skrbi, „Narodne novine“ br. 157/13, 152/14, 99/15, 52/16 i 16/17, <https://www.zakon.hr/z/222/Zakon-o-socijalnoj-skrbi> (15.4.2019)